

บทที่ 6

ขบวนการภาคประชาชนไทยภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่

จากสาระสำคัญของบทที่ 5 ได้ชี้ให้เห็นว่ามีเงื่อนไขมูลฐาน 4 ประการที่สามารถเปลี่ยนระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยให้กลายเป็นระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม ย่อมเกิดคำถามถึงจุดหักเหที่นำมาสู่การสร้างระบอบรัฐตำรวจของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และเมื่อพิจารณาการใช้อำนาจในการปกครองตลอดระยะเวลา 5 ปีของรัฐบาลจะพบว่า ขณะที่สถานการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น การแก้ไขปัญหาในสถานการณ์นั้นๆ ได้แสดงถึงลักษณะความเป็นรัฐตำรวจที่โดดเด่นมากขึ้นเป็นลำดับ และสะท้อนถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม โดยรัฐพยายามลดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างไม่ให้รู้ตัว ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญต่อพัฒนาการของการก้าวไปสู่ระบอบรัฐตำรวจไปพร้อมกัน ดังนั้น การศึกษาบทนี้จึงพยายามชี้ให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ ไปพร้อมๆ กับการสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ กับภาคประชาชนที่แสดงออกต่อกัน

6.1 การใช้มาตรการรุนแรงและการก้าวเข้าสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร

เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์การเมืองตลอดระยะเวลา 5 ปีของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พบว่า แนวทางการบริหารราชการและการแก้ไขปัญหาในหลายครั้งสะท้อนให้เห็นว่า ระบอบรัฐตำรวจได้ถูกสถาปนาขึ้นเป็นลำดับ ด้วยการดำเนินนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล การบิดเบือนการบังคับใช้กฎหมาย และการใช้มาตรการรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ได้แก่ การปราบปรามยาเสพติด การแก้ไขปัญหาคาใจ และการสูญหายกับการเสียชีวิตของแกนนำขบวนการภาคประชาชน

6.1.1 กรณีการปราบปรามยาเสพติด

นโยบายการปราบปรามยาเสพติดถือเป็นนโยบายทางสังคมแรกๆ ที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เลือกนำมาดำเนินการไปพร้อมกับนโยบายประชานิยมอื่นๆ โดยนโยบายนี้ได้รับการตอบสนองที่ดีจากประชาชนจำนวนมากทั่วประเทศ ดังที่มีผลการสำรวจความคิดเห็นของสวนดุสิตโพล เรื่องการเปรียบเทียบข่าวปราบปรามยาเสพติดในทัศนคติของประชาชนและผู้สื่อข่าว ระหว่างวันที่ 26 ถึง 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546 พบว่า ประชาชนเกือบร้อยละ 70 ต่างเห็นว่า

การติดตามข่าวการปราบปรามยาเสพติดเป็นเรื่องที่ไม่น่าเบื่อ (สวนดุสิตโพล, 27 กุมภาพันธ์ 2546) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสนใจอย่างยิ่งของประชาชนในการดำเนินนโยบายนี้ของรัฐบาล

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาทัศนคติของประชาชนต่อการประกาศนโยบายดังกล่าวจากผลสำรวจความคิดเห็นในช่วง 3 เดือนกับการปราบปรามยาเสพติดโดยสวนดุสิตโพล ระหว่างวันที่ 25 เมษายน ถึง 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 พบว่า ประชาชนจำนวนร้อยละ 56.21 มีความพึงพอใจต่อการปราบปรามยาบ้าในเวลลาดังกล่าว ส่วนร้อยละ 38.04 และร้อยละ 3.18 ตามลำดับที่เกิดความรู้สึกค่อนข้างพอใจ และเมินเฉยต่อการปราบปรามยาบ้า โดยมีเพียงร้อยละ 2.57 เท่านั้น ที่รู้สึกไม่พอใจเลยต่อการปราบปรามยาบ้า (สวนดุสิตโพล, 2 พฤษภาคม 2546) จึงย่อมแสดงว่าประชาชนส่วนใหญ่ต่างพอใจต่อการประกาศสงครามยาเสพติด และมีประชาชนจำนวนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วยกับการปราบปรามครั้งนี้ สิ่งที่ประชาชนต่างไม่พอใจต่อการปราบปรามยาบ้า 3 อันดับแรกจากการสำรวจครั้งเดียวกัน กล่าวคือ ประชาชนจำนวนร้อยละ 40.56 เห็นว่า เหตุจากการฆ่าตัดตอนที่ส่งผลให้ผู้บริสุทธิ์ถูกฆ่าไปด้วย และมีการกระทำที่รุนแรงเกินไป ส่วนอีกร้อยละ 26.01 เห็นว่า การประกาศสงครามครั้งนี้ไม่สามารถนำไปสู่การจับกุมผู้ค้ายาใหญ่ได้ หรือยังไม่อาจสาวถึงต้นตอได้ และร้อยละ 16.59 เห็นว่า เจ้าหน้าที่บางคนใช้อำนาจในทางที่ผิดเพื่อสร้างผลงาน หรือเร่งปฏิบัติงานมากเกินไป

แม้ว่าประชาชนจะรู้สึกถึงความไม่มั่นคงในชีวิตของตนเองก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาผลสำรวจของสวนดุสิตโพลอีกครั้งหนึ่งในประเด็นเรื่องภัยจากการปราบปรามยาเสพติด เมื่อวันที่ 11 ถึง 12 มีนาคม พ.ศ. 2546 ก็พบว่า มีประชาชนจำนวนมากถึงร้อยละ 40 เห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อาจถูกตั้งค่าหัว/ลอบทำร้ายอันเป็นผลจากการดำเนินนโยบายการปราบปรามยาเสพติดได้ พร้อมทั้งได้นำเสนอวิธีการคุ้มครองนายกรัฐมนตรีให้ได้รับความปลอดภัย ซึ่งใน 5 อันดับแรก ได้แก่ การตรวจตราเส้นทางก่อนที่จะเดินทางไปยังเชิงหวด, มีเชื่อมั่นในความสามารถของเจ้าหน้าที่ที่ดูแล, การเพิ่มกำลังเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น/มีการดูแลตลอด 24 ชั่วโมง, การตรวจสอบข้อมูลตลอดเวลา และการมีอุปกรณ์ที่ทันสมัย สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว (สวนดุสิตโพล, 12 มีนาคม 2546) ซึ่งวิธีการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า รัฐบาลสามารถตัดสินใจใช้กำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจในการตรวจตราและควบคุมได้อย่างชอบธรรม เพราะมีประชาชนจำนวนมากเห็นตรงกันว่า แม้ตนเองจะต้องเผชิญกับตรวจตราสอดส่องของเจ้าหน้าที่ตำรวจอย่างเข้มงวดในขณะที่ต้องเดินทางก็ตาม แต่ถือเป็นสิ่งที่ควรกระทำเพราะจะช่วยรักษาความปลอดภัยให้กับนายกรัฐมนตรีได้ อีกทั้งจากผลสำรวจเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นว่า ขณะที่การประกาศสงครามยาเสพติดจะมีผลให้เกิดการสูญเสียชีวิตของผู้ต้องสงสัยจำนวนมาก และมีการใช้วิธีการที่รุนแรง แต่ผลสำรวจกลับแสดงให้เห็น

เห็นว่า มีประชาชนจำนวนมากถึงร้อยละ 98.95 สนับสนุนให้มีการใช้ปราบปรามอย่างเด็ดขาดที่กระทำอย่างจริงจังและต่อเนื่องต่อไป เพราะเห็นว่าสามารถกำจัดยาเสพติดให้หมดไปได้ และรวมถึงผู้ค้ายาเสพติดจะได้เกิดความกลัวและไม่กล้าที่จะทำ เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้การดำเนินนโยบายการปราบปรามยาเสพติดของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะใช้วิธีการที่รุนแรงมาตั้งแต่ต้น แต่กระแสสังคมจากประชาชนโดยทั่วไปก็ยังคงให้การยอมรับต่อการปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากที่ปฏิเสธผลเสียที่เกิดขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้การปราบปรามยาเสพติดควรจะดำเนินต่อไป ดังที่พบว่านโยบายพรรคไทยยังคงให้ความสำคัญกับนโยบายการปราบปรามยาเสพติดในทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งเพราะเล็งเห็นถึงความพอใจในนโยบายของประชาชน

อย่างไรก็ตาม ประเด็นความน่าสนใจที่เกิดขึ้นจากการปราบปรามยาเสพติดก็คือ จำนวนผู้เสียชีวิตจาก “การฆ่าตัดตอน” ซึ่งมีมากกว่า 2,000 ศพ เนื่องจากกฎวิสามัญฆาตกรรมโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในช่วงรัฐบาลประกาศทำสงครามยาเสพติด (มติชน, 31 ธันวาคม 2546: 13) กระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องนี้ ให้รัฐบาลอธิบายสาเหตุของยอดจำนวนผู้เสียชีวิตทั้งหมดให้ชัดเจน และเมื่อพิจารณานโยบายอื่นๆ ที่มีแนวโน้มการใช้ตรวจสอบและควบคุมตามแนวทางรัฐตำรวจในการแก้ไขปัญหา เช่น การปราบปรามผู้มีอิทธิพลก็พบว่า แม้ประชาชนส่วนใหญ่จะเห็นว่า ปัญหา “ผู้มีอิทธิพล” ปราบปรามได้ยากกว่า “ยาเสพติด” แต่ประชาชนจำนวนมากกว่าร้อยละ 55 ก็เห็นว่ารัฐบาลสามารถทำให้สำเร็จได้ (สวนดุสิตโพล, 6 กรกฎาคม 2546) ผลสำรวจนี้จึงบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า ประชาชนส่วนใหญ่สนับสนุนรัฐบาลให้เข้ามาแก้ไขปัญหาสังคมเหล่านี้ อีกทั้งยังยอมรับวิธีการปราบปรามซึ่งสอดคล้องกับวิธีการปกครองของรัฐตำรวจมาแต่แรก จึงทำให้รัฐบาลกล้าที่จะดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาทางสังคมอื่นๆ ซึ่งใช้วิธีการในลักษณะเดียวกันนี้ อีก ดังที่พบได้จากการดำเนินนโยบายจัดระเบียบสังคมของ ร.ต.อ.ประยุทธ์ เปี่ยมสมบุญ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยที่มักนำเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปตรวจสอบสถานบริการต่างๆ จนถือเป็นผลงานที่โดดเด่นชิ้นหนึ่งของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ในสมัยแรก และยังคงดำเนินนี้ต่อมาจนถึงยุคนายประชา มาสินนธ์ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

ฉะนั้น ผลจากการที่ประชาชนจำนวนมากไม่น้อยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมที่ยอมรับถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่รุนแรงแบบรัฐตำรวจ จึงทำให้รัฐบาลกล้าที่จะใช้วิธีการแบบนี้เพื่อการอื่นๆ ได้ และในขณะเดียวกันก็ทำให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ถูกล้อเลียนไปสู่ระบอบการเมืองแบบรัฐตำรวจสมัยใหม่มากขึ้นตามไปด้วย

6.1.2 กรณีการแก้ไขปัญหาคาเคได้

กรณีการเกิดความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ตั้งแต่ มกราคม พ.ศ. 2547 จะเห็นว่ามีการใช้ความรุนแรงของผู้ก่อความไม่สงบเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น ลอบวางเพลิงเผาโรงเรียน บุกปล้นคลังแสงและขโมยอาวุธสงคราม วางระเบิด ยิงถล่ม สถานีตำรวจ สังกัการพระภิกษุและสามเณร ข้าราชการในท้องที่ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหาร เป็นต้น ซึ่งการกระทำเหล่านี้ถือว่าส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อยู่ในพื้นที่

จากรายงานของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาการลอบวางระเบิดและก่อความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งให้เห็นว่าปัญหาดังกล่าวนี้มีอยู่ 3 ระดับคือ ระดับแรก เป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน คือ การใช้ความรุนแรงในกรณีต่างๆ ซึ่งเป็นการก่อความไม่สงบเรียบร้อยด้วยวิธีการต่างๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ส่วนระดับต่อมา เป็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง อาทิ ความขัดกันระหว่างรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกับกฎหมายหรือข้อบังคับท้องถิ่นบางเรื่อง ตลอดจนความไม่เป็นธรรมในการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของความรุนแรงที่ปรากฏให้เห็น และปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ เช่น ผู้มีอิทธิพล รวมทั้งปัญหาความยากจน ยาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการศึกษา และปัญหาในระดับสุดท้าย คือ ปัญหาด้านวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัญหาที่ซ่อนอยู่ลึกอยู่ในรูปความอคติ ความชิงชัง ความแตกต่างระหว่างคนต่างศาสนา ความแตกต่างทางวัฒนธรรม กระทั่งนำไปสู่การสร้างความชอบธรรมให้กับปัญหาทั้งสองระดับข้างต้น (สภาผู้แทนราษฎร, 2547: 5)

หากวิเคราะห์ถึงรากเหง้าปัญหาใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านทางมุมมองของรายงานนี้ย่อมพบว่า ปัญหาเชิงวัฒนธรรมคือต้นตอที่สำคัญต่อการเกิดขึ้นของความไม่สงบ เพราะนับตั้งแต่รัฐบาลพรรคไทยรักไทยเข้ามาบริหารก็ได้มีนโยบายยุบเลิกศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ลงไปตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 123/2545 ซึ่งแต่เดิมองค์กรนี้มีภาระหน้าที่สำคัญๆ เช่น กำกับดูแลนโยบายความมั่นคงและนโยบายอื่นๆ ของรัฐในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เป็นสถานที่ฝึกอบรมข้าราชการให้เข้าใจและเข้าถึงประชาชน เป็นที่ร้องทุกข์ของประชาชนในปัญหาที่กลไกรัฐอื่นๆ ไม่สามารถแก้ไขได้ และเป็นศูนย์กลางประสานกิจการต่างๆ ของสังคมมุสลิมทั้งในประเทศและนอกประเทศ เป็นต้น จึงทำให้มองเห็นว่า ศอ.บต.นี้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางที่สำคัญสำหรับการเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาล ข้าราชการทั้งหมด และประชาชนมุสลิมในพื้นที่ และเมื่อมีการยุบเลิก ศอ.บต. โดยไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดูแลอย่างเป็นรูปธรรมเช่นเดิม จึงเกิดช่องว่างให้บาง

หน่วยราชการใช้อำนาจหน้าที่และวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยความรุนแรงขึ้นได้ เช่น การอุ้มหรือทำให้ชาวบ้านที่ต้องสงสัยหายตัวไป (สภาผู้แทนราษฎร, 2547: 7) ย่อมมีผลให้ปัญหาในระดับวัฒนธรรมซึ่งมีความซับซ้อนอยู่แล้วกลายเป็นประเด็นที่ยากแก่การแก้ไขเพิ่มขึ้นไปอีก

แม้ว่ารัฐบาลพยายามแก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างด้วยการปฏิรูประบบราชการ และส่งผู้ว่าราชการแบบบูรณาการ (ผู้ว่าฯซีอีโอ) เข้าไปแก้ไขปัญหาลังการโดยตรง เหมือนปัญหาอื่นๆ ที่มักอาศัยกลไกระบบราชการเป็นเครื่องมือสำคัญ กลับพบว่าการส่งบุคลากรของส่วนกลางเข้าไปทำหน้าที่นี้ไม่อาจแก้ไขปัญหได้อย่างแท้จริง เพราะปัญหาหลักประการหนึ่งคือการขาดความเชื่อมั่นต่อระบบราชการของประชาชนมุสลิม (สภาผู้แทนราษฎร, 2547: 75) และประชาชนก็ไม่กล้าที่จะให้ความร่วมมืออย่างจริงจังกับเจ้าหน้าที่รัฐ จึงทำให้การอาศัยเพียงกลไกนี้โดยเฉยๆ ไม่อาจนำไปสู่ความสำเร็จได้ ดังที่เห็นได้ว่า ถึงแม้ประชาชนบางคนจะรับรู้ว่าการก่อความไม่สงบก็ตาม แต่ก็ไม่พบการแจ้งเบาะแสใดๆ ให้กับเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้

นอกจากนี้ การใช้หน่วยงานเดิมคือกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ. รমন.) ที่เปลี่ยนมาเป็น กองอำนวยการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ. สสส. จชต.) ให้เป็นองค์กรหลักในการทำหน้าที่ดังกล่าว ย่อมถือเป็นทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่ผิดพลาดอย่างยิ่ง เพราะในอดีตก่อนเปลี่ยนมาเป็น กอ. สสส. จชต. คือ องค์กรของฝ่ายขวาจัดที่ถูกใช้ในภารกิจของการปราบปรามคอมมิวนิสต์ ที่มีการใช้วิธีการรุนแรงด้วยกำลังทหารในการแก้ไขปัญหาโดยตลอด (สุรชาติ บำรุงสุข, 2547: 139-141) การอาศัยกำลังทหารเข้าไปในพื้นที่เช่นนี้ย่อมนำไปสู่ความตึงเครียดที่มีมากขึ้นตามลำดับ ดังที่พบว่าเกิดการปะทะระหว่างกองกำลังของรัฐและผู้ก่อความไม่สงบเพิ่มมากขึ้นหลังการดำเนินนโยบายดังกล่าว อีกทั้งจากเหตุการณ์การปราบปรามที่มัสยิดกรือเซะ เมื่อวันที่ 28 เมษายน และกรณีที่ อ.ตากใบ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2547 ย่อมเป็นภาพสะท้อนของการใช้ความรุนแรงจากกำลังทหารได้เป็นอย่างดีว่าไม่สามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้จริง และถือเป็นความล้มเหลวจากการดำเนินนโยบายนี้เป็นอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการตรากฎหมายที่สำคัญฉบับหนึ่งคือ พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ขึ้นมา เพราะเชื่อว่าจะเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่สามารถลดความไม่สงบลงไปได้ ด้วยอ้างว่าความซับซ้อนของกฎหมายมีผลให้เกิดการทำหน้าที่ที่ซ้ำซ้อนกันของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ อีกทั้งยังสามารถนำไปสู่ความไว้วางใจได้มากขึ้น เพราะมีการปรับเปลี่ยนให้ตำรวจเข้ามารับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชกำหนดดังกล่าวแทนทหาร โดยสาระสำคัญของพระราชกำหนดฉบับนี้ได้ให้อำนาจนายกรัฐมนตรีย่าง

มากในการเข้าไปแก้ไขสถานการณ์ อาทิ ในมาตรา 9 ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจออกข้อกำหนดต่างๆ เช่น ห้ามมิให้บุคคลใดออกนอกเคสด่านภายในระยะเวลาที่กำหนด ห้ามมิให้มีการชุมนุมหรือมั่วสุมกัน, ห้ามการเสนอข่าว การจำหน่าย หรือทำให้แพร่หลายซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์หรือสื่ออื่นๆ ที่กระทบต่อความมั่นคงของรัฐ และมาตรา 10 ให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจออกประกาศต่างๆ เช่น ให้งานเจ้าหน้าที่มีอำนาจจับกุม และควบคุมตัวบุคคลที่สงสัย, ให้งานเจ้าหน้าที่มีอำนาจออกคำสั่งยึดหรืออายัดอาวุธ สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภค เคมีภัณฑ์ หรือวัตถุอื่นใด ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่าได้ใช้หรือจะใช้สิ่งนั้นเพื่อการกระทำการหรือสนับสนุนการกระทำให้เกิดเหตุสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กลับยังพบว่ามีการก่อความไม่สงบเกิดขึ้นเป็นระยะๆ ตามมาเสมอหลังการประกาศใช้พระราชกำหนดฉบับนี้ โดยผลการศึกษาศถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ม.อ.ปัตตานี) ในช่วง 2 ปี (พ.ศ. 2547-2548) (กรุงเทพธุรกิจเวปไซท์, 1 เมษายน 2549) ซึ่งให้เห็นว่ายุทธวิธีก่อเหตุความรุนแรงเกิดขึ้นทั้งสิ้นจำนวน 3,580 ครั้ง โดยมีผู้ได้รับผลกระทบจำนวน 2,940 คน และมีผู้เสียชีวิต 1,175 คน และได้รับบาดเจ็บ 1,765 คน ซึ่งจำแนกให้เห็นได้ว่ามีผู้นับถือศาสนาอิสลามเสียชีวิตจากเหตุไม่สงบจำนวน 607 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 51.7 ซึ่งมากกว่าผู้นับถือศาสนาพุทธ ที่เสียชีวิตจำนวน 538 ราย หรือร้อยละ 45.8 ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 2.5 ไม่สามารถระบุศาสนาได้ เป็นต้น จึงยอมทำให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่อาจคลี่คลายสู่ความสงบสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้นว่า ถึงแม้รัฐบาลจะทราบถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงได้จากรายงานการศึกษาของรัฐสภาและผลการศึกษาระดับอื่นๆ ก็ตาม แต่ก็ยังคงเลือกใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถลำลึกไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่เสมอๆ การใช้อำนาจรัฐที่แสดงให้เห็นถึงการปราบปรามที่ใช้ความรุนแรงยังเกิดขึ้นเป็นระยะ ซึ่งในหลายกรณีรัฐอาจจะมีมอดทนและแสดงถึงการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีมากขึ้น อาทิ การรณรงค์ให้ประชาชนทั่วประเทศร่วมกันพับนกไปโปรดในพื้นที่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างสันติภาพ แต่โดยแนวทางการปฏิบัติที่แท้จริงแล้วก็ยังคงเกิดการปะทะกันอยู่เรื่อยๆ ระหว่างกองกำลังทั้งสองฝ่าย ซึ่งบ่งบอกว่ารัฐบาลยังไม่ได้แก้ไขปัญหในระดับที่แท้จริง เช่น การนำแนวทางการกระจายอำนาจที่ส่งเสริมการปกครองตนเองไปดำเนินการปฏิบัติ และการยอมรับเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง (กลุ่มประชาธิปไตยแรงงาน, 2548: 23) เป็นต้น

6.1.3 กรณีการเสียชีวิตและการหายสาบสูญของแกนนำขบวนการภาคประชาชน

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาถึงบริบทการเมืองปัจจุบันก็ย่อมจะพบว่า ในช่วงที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ปกครองประเทศนั้น มีกลุ่มแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในประเทศไทยหลายคนที่เสียชีวิตอย่างมีเงื่อนงำ และเป็นที่น่าตั้งข้อสังเกตให้เห็นว่าเป็นเหยื่อของวิธีการตำรวจลับ ทั้งนี้ภายใต้ข้อจำกัดทางด้านระยะเวลาของการศึกษาจึงขอยกตัวอย่าง กรณีนายเจริญ วัตอักษร และกรณีนายสมชาย นีละไพจิตร มาเป็นกรณีศึกษา กล่าวคือ

6.1.3.1 กรณีนายเจริญ วัตอักษร

นายเจริญ วัตอักษร เป็นประธานกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก อ.เมืองประจวบคีรีขันธ์ เสียชีวิตเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2547 โดยถูก 2 คนร้ายดักซุ่มยิงในระยะใกล้ด้วยอาวุธปืนขนาด 9 มิลลิเมตรจำนวน 8 นัด เข้าบริเวณใบหน้า ศีรษะ และแขน เสียชีวิตที่โรงพยาบาลประจวบคีรีขันธ์ ระหว่างกลับจากกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพฯ) 23 มิถุนายน พ.ศ. 2547: 25) เพื่อยื่นหนังสือเรื่องปัญหาการบุกรุกที่ดินสาธารณะกว่า 50 ไร่ ต่อคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตวุฒิสภา (ไทยโพสต์, 27 มิถุนายน 2547: 2) ร่วมกับนายฉ่อย ต้นติวรรธรรม กำนันตำบลบ่อนอก เพื่อไปให้ข้อมูลกับคณะกรรมการการปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบของวุฒิสภา

ทั้งนี้ นายเจริญ วัตอักษร ถือเป็นแกนนำคนสำคัญในการคัดค้านการก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอก ของบริษัทกัลฟ์ เพาเวอร์ เจเนอเรชั่น จำกัด ร่วมกับนางจินตนา แก้วขาว ประธานกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด และนายจิรวุฒิ แจงสกุล ปัจจุบันเป็นนายกเทศมนตรีบ้านกรูดต่อต้านโครงการสร้างโรงไฟฟ้าหินกรูด อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา จนโครงการดังกล่าวต้องมีอันยกเลิกไป กระทั่งเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2540 เขาได้นำชาวบ้านที่ต่อต้านโรงไฟฟ้า จ.ประจวบคีรีขันธ์ กว่า 3,000 คน ปิดถนนเพชรเกษมบริเวณ 4 แยกบ่อนอก เพื่อเรียกร้องให้ยุติโครงการสร้างโรงไฟฟ้าในพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง และนับตั้งแต่นั้นมา นายเจริญ ได้ทำหน้าที่คัดค้านโรงไฟฟ้าทั้งการยื่นหนังสือเรียกร้องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในจังหวัดและรัฐบาลมาโดยตลอด และมักเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครเป็นประจำ จนในที่สุดในปีพ.ศ. 2547 รัฐบาลในยุค พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ยกเลิกโครงการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินในประจวบคีรีขันธ์ เพื่อย้ายไปก่อสร้างที่อื่น และให้เปลี่ยนจากการใช้พลังงานจากถ่านหินเป็นก๊าซธรรมชาติ ซึ่งกลายเป็น

เป็นชัยชนะของชาวบ้านมาถึงทุกวันนี้ อีกทั้งนายเจริญยังเป็นผู้หนึ่งที่สนับสนุนและให้กำลังใจกับผู้คัดค้านโครงการท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย ก่อนที่นายเจริญ วัดอักษรจะเสียชีวิตในวัย 37 ปี

อย่างไรก็ดี นางกรรมา ภริยาของนายเจริญ วัดอักษร กล่าวถึงสาเหตุของการเสียชีวิตของสามีเธอว่า น่าจะเกี่ยวกับการเข้าร้องเรียนให้ตรวจสอบการออกโฉนดทับที่ดินสาธารณะซึ่งไม่เกี่ยวกับเรื่องสวนตัวแน่นอน เพราะก่อนหน้านี้ นายเจริญ ได้รับคำเตือนจากกำนันช้อยว่า กำลังจะถูกฟ้องร้ายให้ระวางตัว และมีการประกาศตั้งค่าหัวกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอกไว้ หัวละ 200,000 บาท (กรุงเทพธุรกิจ, 23 มิถุนายน 2547: 19)

อีกหนึ่งข้อสังเกตที่สำคัญจากปรากฏการณ์ดังกล่าวก็คือ การเสียชีวิตที่เกิดขึ้นของนายเจริญ วัดอักษร เป็นขณะเดียวกับที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกาศสงครามกับการทุจริตคอร์รัปชันและผู้มีอิทธิพล แต่ภายใต้รัฐบาลชุดนี้มีการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะต่อผู้นำการต่อสู้ภาคประชาชน (คณะกรรมการการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วุฒิสภา, 2549: 26) ซึ่งเมื่อนับรวมกรณีของนายเจริญ วัดอักษรถือเป็นรายที่ 15 (กรุงเทพธุรกิจ, 28 มิถุนายน 2547: 12) อีกทั้งยังพบว่ามีหลายกรณีที่มีอิทธิพลถูกดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่รัฐนั้น ส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับการเมืองฝ่ายตรงข้าม พฤติกรรมเช่นนี้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติ โดยใช้นโยบายการปราบปรามผู้มีอิทธิพลของรัฐบาล เป็นเครื่องมือทางการเมืองหรือไม่ เช่นเดียวกัน ผู้มีอิทธิพลโดยเฉพาะกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการบุกกรุกทรัพยากรสาธารณะ ซึ่งรัฐบาลก็ดูเหมือนจะไม่ใส่ใจเข้าไปจัดการกับปัญหา หรือบางกรณีก็ปล่อยให้เป็นการขัดแย้งของชุมชนในพื้นที่กับกลุ่มอิทธิพลที่มีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่ไป จนหลายกรณีนำไปสู่การสูญเสียแกนนำชาวบ้านเหมือนในกรณีนายเจริญ และเมื่อพิจารณาจำนวนแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวในรอบ 3 ปีของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ตามรายงานคณะทำงานปกป้องนักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนระบุว่า มีแกนนำชาวบ้านถูกสังหารในขณะที่ลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิของชุมชนเป็นจำนวนมาก เช่น นายจรินทร์ ราชพล นักอนุรักษ์ป่าชายเลน อ.ถลอง จ.ภูเก็ต ที่เคลื่อนไหวคัดค้านการบุกกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายเลน นายจรินทร์ โพธิ์แดง ประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเขาชะอางกลางทุ่ง อ.เขาชะเมา จ.ระยอง เป็นแกนนำด้านโรงโม่หินของนักการเมืองระดับชาติในจังหวัด นายพิทักษ์ ไตนวนุฑ ที่ปรึกษาชาวบ้านน้ำชมพู จ.พิษณุโลก ซึ่งเป็นแกนนำชาวบ้านคัดค้านโรงโม่หินที่รุกป่าอนุรักษ์ นายสมพร ชนะพล แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำกระแตะ อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี ที่คัดค้านการสร้างเขื่อนคลองกระแตะ นายบุญญงค์ อินติวงค์ แกนนำกลุ่มต่อต้านโรงโม่หินดอยออกกู อ.เวียงชัย จ.เชียงราย นายสุวัฒน์ วงปิยะสถิตย์ แกนนำผู้คัดค้านโครงการกำจัดขยะราชาเทวะ อ.บางพลี กรุงเทพมหานคร และนายบุญสม นิ่มน้อย แกนนำกลุ่มอนุรักษ์คัดค้านการ

ก่อสร้างโครงการโรงแยกคอนกรีตในพื้นที่ อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี และในกรณีที่เขาอ้างคดีใน ด้านสิทธิมนุษยชนไทยคือกรณี นายสมชาย นีละไพจิตร รองประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนสภา ทนายความ และประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิม ที่ถูกอุ้มหายไปเนื่องจากอาสาเข้าเป็นทนายแก้ ต่างให้กับผู้ต้องหาที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ และเป็นการอุ้มโดยน้ำมือ ของเจ้าหน้าที่รัฐเสียเอง (ไทยโพสต์, 27 มิถุนายน 2547: 2) โดยสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ได้แสดง ทศนะไว้โดยสรุปว่า

"รัฐบาลชุดนี้ไม่สนใจและใส่ใจในความรู้สึกของประชาชน รวมทั้งการเคลื่อนไหว ของภาคประชาชนว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม ห้ามไม่สนใจอาชญากรที่เข่นฆ่าประชาชน การ สังหารโหดนายเจริญ หากไม่สามารถจับอาชญากรได้จะกระทบคะแนนนิยมของพี่น้อง ชาวภาคใต้เนื่องจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับนายเจริญมีการเคลื่อนไหว ย่อหย่าเหนียวแน่น โดยที่ประชาชนจะประณามรัฐบาลทักษิณว่าเลิกอยู่ฝ่ายความรุนแรง ตรงข้ามกับกระบวนการประชาชน โดยที่นำเสียดายที่คนเดือนตุลาที่เข้าไปอยู่ในรัฐบาล ชุดนี้ไม่รู้สึกรับผิดชอบขณะที่ผ่านเหตุการณ์ 6 ตุลา มาแล้ว โดยเห็นอำนาจรัฐใช้ความรุนแรง เข่นฆ่าประชาชน" (กรุงเทพธุรกิจ, 28 มิถุนายน 2547: 12)

อีกทั้งนายพิภพ ธงไชย ยังได้แสดงทศนะเพิ่มเติมไว้ว่า

"การตายของนายเจริญ ได้สะท้อนถึงนโยบายการปราบปรามผู้มีอิทธิพลของรัฐ บาล นอกจากไม่ให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคมแล้ว ยังเป็นการใช้นโยบายปราบปราม ผู้มีอิทธิพลที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐบาลอีกด้วย โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรงกับผู้นำชุมชนใน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม" (กรุงเทพธุรกิจ, 28 มิถุนายน 2547: 12)

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ช่วงที่รัฐบาลดำเนินนโยบายการปราบปรามผู้มีอิทธิพล กลับพบการสูญเสียแกนนำของขบวนการภาคประชาชนเป็นจำนวนมาก ซึ่งแม้ในกรณีของนาย เจริญ วัดอักษร อาจจะไม่มียุทธการเมื่อระดับชาติเข้ามาเกี่ยวพันโดยตรง แต่ก็มียุทธการ เมืองท้องถิ่นที่ถูกออกหมายจับแล้ว ได้แก่ นายธนู หินแก้ว, นายมานิช หินแก้ว และนายเจือ หิน แก้ว (มติชน, 25 สิงหาคม 2547: 13) กับกลุ่มข้าราชการที่ถือเป็นกลไกของรัฐบาลนั้นเข้ามามีส่วน เกี่ยวพันกับการทุจริตที่กลายเป็นความขัดแย้งนั้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงไม่อาจจะปฏิเสธความรับผิดชอบ ในการสืบหาตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงทั้งหมด นอกเหนือจากผู้ต้องหาทั้งสองคนที่ยิงนายเจริญ เท่านั้น อีกทั้งยังพบว่าการใช้ความรุนแรงปราบปรามฝ่ายตรงข้ามนั้นย่อมเอื้ออำนวยประโยชน์ให้

ทั้งกลุ่มทุนที่มุ่งกำจัดผู้คัดค้าน และพร้อมกันนั้นก็เปิดโอกาสให้การดำเนินโครงการของรัฐสามารถกระทำต่อไปได้สะดวกขึ้น ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรเข้ามาทำหน้าที่ในการคลี่คลายปัญหาดังกล่าวอย่างยากที่จะเลี่ยงได้

6.1.3.2 กรณีนายสมชาย นีละไพจิตร

นายสมชาย นีละไพจิตร เป็นประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิมและรองประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนสภาพทนายความ ซึ่งเป็นเหยื่อผู้เสียชีวิตก่อนหน้านายเจริญ วัตอักษร โดยถูกอุ้มหายตัวไปเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 ขณะที่มีอายุ 53 ปี ทั้งนี้ นายสมชายได้รับความให้กับผู้ต้องหาชาวมุสลิม 5 คน ที่ถูกตั้งข้อหาปล้นอาวุธปืนจากค่ายกองทัพพัฒนา อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส และยังเป็นทนายความให้กับผู้ต้องสงสัยจำนวน 3 คน ที่ถูกสงสัยว่าเป็น "สมาชิกองค์การก่อการร้ายเจมาห์ อิสลามียาห์" หรือ "เจไอ" เนื่องจากถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจซ้อมให้รับสารภาพ (มติชน, 19 กรกฎาคม 2547: 34) อีกทั้งยังเป็นตัวตั้งตัวตีในการล่ารายชื่อประชาชนเพื่อให้ยกเลิกกฎอัยการศึกที่ประกาศใช้ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

อย่างไรก็ดี หลายฝ่ายมองว่าหนึ่งในสาเหตุของการหายตัวไปเพราะประวัติการทำงานที่ผ่านมาของนายสมชายเคยทำคดีที่ชาวบ้านมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่รัฐรับดูแลคดีไว้ในฐานะที่เป็นหนึ่งในคณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายสภาพทนายความ และประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเห็นจะเป็นการรับว่าความให้กับผู้ต้องหาชาวไทยมุสลิมในคดีสำคัญๆ หลายคดีที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาทิ พ.ศ. 2526 รับดูแลคดีนักศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตกเป็นผู้ต้องหาวางระเบิดในกรุงเทพมหานคร และเกี่ยวข้องกับขบวนการปีอาร์เอ็น พ.ศ. 2532 เข้าไปเกี่ยวข้องในหลายคดี อาทิ คดีประท้วงจลาจลที่มัสยิดกรือเซะ ใน จ.ปัตตานี กับคดีสำนักการทูตซาอุดีอาระเบีย พ.ศ. 2536 รับดูแลคดีเผาโรงเรียนให้กับ ใต้กูเฮง ตอกอเนีรพ พ.ศ. 2537 ดูแลหลายคดี อาทิ คดีวางระเบิดสถานีรถไฟหาดใหญ่ จ.สงขลา ที่ผู้ต้องหาถูกระบุว่าเกี่ยวข้องกับ ขบวนการฟูโล กับคดีวางระเบิดซีไฟร์กลางกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2541 เข้าไปช่วยเหลือในคดีจับหัวหน้าขบวนการฟูโล ที่มีผู้ต้องหาคนสำคัญอย่าง หะยี สะมาแอ ทำน้ำ, หะยีดาโอ๊ะ ทำน้ำ พ.ศ. 2545 เข้าไปเกี่ยวข้องในคดีเจ้าหน้าที่ตำรวจใช้ความรุนแรงสลายม็อบทอก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่โรงแรมเจบี หาดใหญ่ จ.สงขลา พ.ศ. 2546 เป็นทนายคดีจับผู้ก่อการร้ายเจไอ คดีผู้ต้องหาปล้นปืนกองทัพพัฒนาที่ 4 จ.นราธิวาส ตลอดจนเป็นแกนนำล่ารายชื่อประชาชนเพื่อให้ยกเลิกกฎอัยการศึกที่ประกาศใช้ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (แนวหน้า, 13 มีนาคม พ.ศ. 2548:

5)

นอกจากนี้ หากพิจารณาประเด็นด้านคดีความจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นพบว่า เมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 ก่อนที่นายสมชาย นีละไพจิตร จะหายตัวไป นายสมชายได้นัดหารี้อกับเพื่อนร่วมอาชีพที่โรงแรมชาลีนา ซอยมหาดไทย ย่านรามคำแหง เขตหัวหมาก ก่อนจะออกเดินทางจากบ้านพักตัวเอง ในเวลาประมาณ 19.00 น. ด้วยรถยนต์ส่วนบุคคล ฮอนด้า รุ่นซีวิค สีเขียว หมายเลขทะเบียน กง 6768 กรุงเทพมหานคร และหายตัวไปอย่างไร้ร่องรอย โดยที่ไม่มีใครสามารถติดต่อได้อีกเลย กระทั่งวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2547 พบรถคันดังกล่าวจอดอยู่ริมถนนบริเวณสถานีขนส่งหมอชิตใหม่ในสภาพถูกล็อกล้อ บริเวณกันชนหลังทางด้านขวามือรอยเฉี่ยวชน และมีรอยเหมือนพยายามจะดันให้กลับเข้าที่ จากนั้นเริ่มมีกระแสข่าวว่า ก่อนที่นายสมชายจะหายตัวไปมีคนร้ายไม่ต่ำกว่า 6 คน ใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ตามประกบและใช้รถชนท้ายหลอกให้นายสมชายลงมาจากก่อนจะอุ้มตัวไป ขณะที่ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้เบาะแสสำคัญว่า เวลาประมาณ 20.50 น. ของวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2547 มีพยาน 2 คน เห็นชายจกรรจ 4 คน นั่งรถเก๋งขูดยื้อชายวัยกลางคนสวมแว่นให้ลงจากรถเก๋งฮอนด้าซีวิค และลากขึ้นรถขับออกไปอย่างรวดเร็ว เหตุเกิดเลยตึกเอฟบีที อ.รามคำแหง ไปเล็กน้อย จากนั้นพยานดังกล่าวได้โทรศัพท์แจ้ง 191 ทันที และจากการตรวจสอบก็พบว่าเวลา 20.51 น. มีคนโทรศัพท์ไปแจ้งเหตุดังกล่าวจริง อีกทั้งมีพยานอีกปากหนึ่งให้การสอดคล้องกับพยานสองปากแรก ต่อมาวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2547 ท่ามกลางความไม่ก้าวหน้าในคดีดังกล่าวส่งผลให้ พล.ต.อ.สันต์ ศรุตานนท์ ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติถูกคำสั่งให้พ้นจากตำแหน่ง โดยมี พล.ต.อ.สุนทร ชัยขวัณฐ์ เข้ามารักษาการแทน และให้มีการตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ โดยในระดับสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มี พล.ต.อ.ชาญชิต เพ็ญเลิศ รองผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นหัวหน้า และในอีกด้านหนึ่งของกระทรวงยุติธรรม โดยชุดทำงานของแพทย์หญิงคุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ พบข้อพิรุณที่รถนายสมชายถึง 68 จุด กระทั่งในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2547 ที่ศาลอาญา อ.รัชฎาภิเศก พนักงานสอบสวนชุดคดีคล้ายคดีของ บข.น. ได้นำพยานหลักฐานพร้อมยื่นคำร้องขออนุมัติออกหมายจับนายตำรวจรวม 4 นายต่อศาล ในข้อหาร่วมกันปล้นทรัพย์ โดยใช้ยานพาหนะเพื่อกระทำความผิดหรือพาทรัพย์นั้นไปเพื่อให้พ้นการจับกุม และร่วมกันข่มขืนใจผู้อื่นให้กระทำการใดหรือไม่กระทำการใดหรือจ่ายอมต่อสิ่งใดโดยทำให้กลัวว่าจะเกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง หรือทรัพย์สินของผู้ถูกข่มขืนใจนั้นเองหรือผู้อื่น หรือโดยใช้กำลังประทุษร้าย โดยผู้ถูกข่มขืนใจต้องกระทำการนั้นหรือยอมจ่ายอมต่อสิ่งนั้นโดยร่วมกันกระทำความผิดตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป ซึ่งศาลอนุมัติหมายจับ พ.ต.ท.สินชัย นิรมุญญกัภาพงศ์, พ.ต.ต.เงิน ทองสุก, ส.ต.ท.รันดร สิทธิเขต และ จ.ส.ต.ชัยเวง พาด้วง (วัฏจักร, 9 เมษายน พ.ศ. 2547: 8) และในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2547 ศาลอาญาได้อนุมัติหมายจับ พ.ต.ท.ชัชชัย เลี่ยมสงวน เพิ่มอีกหนึ่งคน โดยผู้ต้องหาทั้งหมดได้เดินทางเข้ามอบตัวผู้คดีและขอให้การในชั้นศาล พนักงานสอบสวนจึงนำ

ตัวผู้ต้องหาไปขออำนาจศาลอาญาฝากขัง ทั้งนี้ผลการสอบสวนในเบื้องต้นพบว่า ส.ต.ท.วันดร และ จ.ส.ต.ชัยเวง มีการติดต่อกับ พ.ต.ต.เงิน และ พ.ต.ท.สินชัย 46 ครั้ง ในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์การหายตัวไปของนายสมชาย และมีการใช้เอกสารสัญญาการใช้โทรศัพท์ บริเวณ ย่านรามคำแหงแล้ว ยังมีการติดต่อจากกรุงเทพมหานครไปยังราชบุรี อีกกว่า 10 ครั้ง นอกจากนี้ ตำรวจยังมีหลักฐานจากการสอบสวนพยานที่เห็นเหตุการณ์ที่มอ้อมมีการโต้เถียงกับนายสมชาย เป็นเวลาเกือบ 20 นาที จากนั้นชุดสืบสวนได้นำรูปถ่ายของตำรวจต้องสงสัยทั้งหมดมาให้พยานดู ซึ่งสามารถชี้รูปได้อย่างแม่นยำเนื่องจากพยานจำได้ว่าตำรวจทั้งสองนายนี้เคยประจำอยู่สถานี ตำรวจนครบาลหัวหมากมาก่อน จึงทำให้มีหลักฐานเพียงพอในการขออนุมัติหมายจับที่มอ้อมทั้งหมด (แนวหน้า, 13 มีนาคม 2548: 5)

อย่างไรก็ดีจากปรากฏการณ์ของการสูญเสียนายสมชาย ซึ่งในทัศนะของสุนันท์ ศรีจันทร์ ทรา ได้สะท้อนให้เห็นว่า

“การหายตัวอย่างไร้ร่องรอย อาจจะถูกตีความว่าเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการใช้ความรุนแรงเพื่อตอบโต้ความรุนแรง หรือเป็นการแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจรัฐที่เฉียบขาดเพื่อจัดการกับกลุ่มคนที่เป็นปรปักษ์กับอำนาจรัฐ และหากรัฐบาลถูกมองว่าใช้อำนาจมืด ใช้วิธีการนอกกรอบแบบเพื่อปราบปรามฝ่ายตรงข้าม ก็อาจปลุกกระแสการก่อการร้ายให้เกิดความรุนแรงมากขึ้น... ถ้ารัฐบาลนำวิธีการปราบปรามที่รุนแรงนอกกรอบแบบ นำอำนาจรัฐด้านมืดมาใช้ไม่เพียงแต่จะไม่ได้ผลเท่านั้น แต่จะทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านหรือตอบโต้ที่รุนแรงมากขึ้น เพราะเป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ประชาชนไม่อาจยอมรับได้แม้จะเป็นประชาชนที่มีได้อยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ก็ตาม เนื่องจากจะกลายเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการกำจัดฝ่ายตรงข้ามของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นคนกลุ่มใดก็ตาม” (กรุงเทพธุรกิจ, 18 มีนาคม 2547: 14)

ทั้งนี้ พิเชิด ลิขิตกิจสมบูรณ์ (2547: 3) เห็นว่า ไม่อาจปฏิเสธความต่อเนื่องทางศีลธรรมและการเมืองระหว่าง 2,500 ศพของรัฐบาลกับสิบกว่าศพของนักต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมทางสังคม นายสมชาย นิละไพจิตร กับนายเจริญ วัดอักษร เพราะเบื้องหลังเหตุการณ์เหล่านี้ก็คือวิธีคิดและวิธีแก้ปัญหาที่เหมือนกัน และเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (กรุงเทพธุรกิจ, 15 กรกฎาคม 2547: 14) ก็มองทั้งสองกรณีนี้ว่า บุคคลทั้งสองมีจุดยืนร่วมกันอยู่ที่การเสียสละและการทำเพื่อผู้อื่น ที่สำคัญก็คือการเสียสละนี้มีส่วนทำทลายอำนาจรัฐหรือทำลายผู้ที่มีผลประโยชน์ซึ่งโยงอยู่กับอำนาจรัฐ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาในภาคใต้ การต่อต้านการสร้างโรงงานไฟฟ้า หรือแม้แต่การรुकล้าที่สาธารณะก็ตาม รัฐ

บาลก็ควรดูแลและปกป้องคนเหล่านี้เป็นพิเศษ เนื่องจากโดยหลักรัฐศาสตร์แล้ว รัฐบาลมาจากการที่ประชาชนได้ยินยอมมอบอำนาจอธิปไตยให้ผู้ปกครองเพื่อใช้ปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชน อันนำไปสู่ความสงบสุขในสังคม อีกทั้งสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ก็คือความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย แต่ในกรณีทั้งสองนั้นกลับพบว่าผู้ที่ต่อสู้เพื่อสิทธิของผู้อื่นกับถูกละเมิดสิทธิพื้นฐานที่สำคัญที่สุด ซึ่งก็คือชีวิตของตนเอง ฉะนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องปกป้องดูแลประชาชนอย่างนายสมชายและนายเจริญเป็นให้มากกว่าปกติ

ทัศนะทั้งหมดนี้ได้ทำให้เห็นว่าการหายตัวของนายสมชาย นีละไพจิตร ไม่ใช่ประเด็นแค่เพียงบุคคลธรรมดาที่ถูกประทุษร้ายจนเสียชีวิตเท่านั้น แต่ยังคงกลายเป็นตัวแทนของกลุ่มบุคคลที่ตกเป็นเหยื่อของการปราบปรามทางการเมืองที่ใช้ความรุนแรงแก่ชีวิต เหมือนที่เคยเกิดขึ้นเช่นเดียวกับแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ กระทั่งสื่อให้เห็นถึงการล่วงละเมิดหลักสิทธิมนุษยชนต่อประชาชน และจากกรณีตัวอย่างข้างต้นบ่งชี้ว่า การใช้อำนาจในการบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ถล่มลึกเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่มากขึ้น และมีผลให้บริบทการเมืองไทยปัจจุบันนั้นคล้ายคลึงกับที่เกิดขึ้นมาในสมัย พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ดำรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกรมตำรวจ เพราะพบว่ามีคดีการฆาตกรรมกับผู้คัดค้านจำนวนมากที่เป็นทั้งนักการเมือง และแกนนำประชาชนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะองค์กรตำรวจ ซึ่งเป็นกลไกหลักในการตรวจตราและควบคุมของรัฐบาลมีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้น ดังเช่นคดีลอบสังหารอดีตรัฐมนตรีและหนึ่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นแม้บริบทการเมืองในปัจจุบันจะแตกต่างกับอดีตตรงที่มีนัยของระดับความเป็นประชาธิปไตยที่สูงขึ้นก็ตาม แต่ในข้อเท็จจริงทางการเมืองกลับยังพบว่าวิธีการกำจัดปรักษ์ทางการเมืองในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน

6.1.4 ข้อสรุปท้ายประเด็น

จากทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้ก้าวเข้าสู่วิถีทางอำนาจนิยม ไปพร้อมกับการดำเนินนโยบายที่เน้นการตรวจตราและควบคุมสังคม เช่น นโยบายการปราบปรามยาเสพติด การจัดระเบียบสังคม และการแก้ไขปัญหาวิกฤติภาคใต้ และการปราบปรามผู้มีอิทธิพล เป็นต้น ประกอบกับเงื่อนไขพื้นฐานของบริบทการเมืองปัจจุบันหลายประการ ได้แก่ บุคลิกภาพส่วนตัวของ พ.ต.ท.ทักษิณ, บทบาททางการเมืองที่เพิ่มขึ้นของกลุ่มทุน, การประคับประคองวิกฤติเศรษฐกิจ และการมีวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยมของคนไทยล้วนมีส่วนผลักดันให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ พัฒนาเข้าสู่ระบอบรัฐตำรวจได้ในท้ายสุด

ทัศนคติและความคิดเห็นของประชาชนที่มองเห็นว่า การดำเนินนโยบายการปราบปราม และการเลือกใช้วิธีแก้ไขปัญหาที่ใช้ความรุนแรงและละเมิดสิทธิกับเสรีภาพของประชาชน เป็นเรื่องปกติ และพร้อมให้การสนับสนุนเพราะสามารถแก้ปัญหาได้อย่างบรรลุผลได้ ล้วนมีส่วนทำให้รัฐบาลกล้าตัดสินใจใช้วิธีการเหล่านี้ในกรณีอื่นๆ ได้อีก ซึ่งส่งผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ได้ถลำลึกเข้าไปสู่ระบอบรัฐตำรวจมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ขบวนการภาคประชาชนบางส่วน และรวมไปถึงกลุ่มนักวิชาการต่างๆ จะออกมาทักท้วงและตอบโต้บ้างก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถสกัดกั้นหรือยับยั้งได้เสียทั้งหมด เพราะเป็นการรักษาท่าทีของรัฐบาลด้วยการชะลอการนโยบายนโยบายไปปฏิบัติ ปัญหาจึงไม่อาจคลี่คลายลงไปได้อย่างแท้จริง เช่นในกรณี พ.ต.ท.ทักษิณ เชิญนักวิชาการเข้าพบเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงการรับฟังของรัฐบาล แต่หลังจากนั้นไม่นานรัฐบาลก็ตราพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาบังคับใช้เป็นต้น ซึ่งบ่งชี้ว่ารัฐบาลไม่ได้ใส่ใจรับฟังเสียงสะท้อนจากภาคอื่นๆ ของสังคมแต่อย่างใด ดังนั้นแม้รัฐบาลอาจไม่ได้มุ่งมั่นในการสถาปนาระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่มาตั้งแต่เริ่มเข้ามาบริหารประเทศ แต่ก็มองเห็นได้ว่ามาตรการใช้อำนาจตรวจตราและควบคุมที่รุนแรงของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในหลายกรณีย่อมส่งผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ถลำลึกเข้าสู่การปกครองระบอบรัฐตำรวจไปพร้อมกัน

6.2 ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับขบวนการภาคประชาชน

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลา 5 ปีแล้ว จะพบว่า รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้สร้างและปรับเปลี่ยนกลไกทางการเมืองหลายอย่างให้มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการปกครองแบบอำนาจนิยมในภาพลักษณ์ประชาธิปไตย แม้จะมีประชาชนออกมาเคลื่อนไหวต่อต้าน ก็จำเป็นต้องอาศัยการฉีกกำลังอย่างเหนียวแน่นจึงจะสามารถรักษาพื้นที่ทางการเมืองไว้ เพราะรัฐบาลมีวิธีการต่างๆ จัดการกับกลุ่มที่ถูกมองว่าเป็นปรปักษ์เหล่านี้ ไม่ให้ขัดขวางหรือทำการต่อต้านได้โดยง่าย ฉะนั้น ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ จึงมีลักษณะที่ซับซ้อน ซึ่งบ่งชี้ถึงความแยบยลในการใช้อำนาจเผด็จการได้อย่างแนบเนียนอยู่ในโครงสร้างทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยสามารถสังเกตเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับขบวนการภาคประชาชน

6.2.1 ขบวนการภาคประชาชนสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. 2544 - 2549

เมื่อพิจารณาถึงขบวนการภาคประชาชนที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจะพบว่ามีเป็นจำนวนมาก และหากใช้จุดประสงค์ในการเคลื่อนไหวเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทขบวนการภาคประชาชนที่แสดงออกมาตลอดช่วงระยะเวลา 5 ปี ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ขบวนการเคลื่อนไหวด้านวิชาชีพ และขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเมือง ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนออกมาแสดงบทบาทเป็นระยะๆ และแต่ละกลุ่มก็มีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน¹ อาทิ

ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการรวมตัวของประชาชนเพื่อเรียกร้องในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ และคัดค้านต่อต้านโครงการก่อสร้างต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนและระบบนิเวศในพื้นที่ เช่น กลุ่มคัดค้านโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย เน้นการต่อต้านโครงการท่อก๊าซที่ อ.จะนะ จ.สงขลา, เครือข่ายสลัม 4 ภาค ได้เคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้ภาครัฐแก้ปัญหาชุมชนริมคูคลอง คนไร้บ้าน ปัญหาที่อยู่อาศัย โดยได้ยื่นหนังสือถึงผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เลขาธิการเอสแคป สหประชาชาติ และนายกรัฐมนตรี และกลุ่มอนุรักษ์ต้นน้ำคลองกลาย จ.นครศรีธรรมราช ได้ร่วมกันคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนคลองกลาย ที่สร้างขึ้นเพื่อผันน้ำเข้านิคมอุตสาหกรรม เป็นต้น

ทั้งนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวด้านวิชาชีพ คือ กลุ่มที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาในด้านการประกอบอาชีพ เช่น เครือข่ายหนี้สินชาวนาแห่งประเทศไทย ยื่นหนังสือข้อเรียกร้องต่างๆ ถึงนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เพื่อให้รัฐบาลแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกร และให้สั่งการให้สำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรออกใบรับรองหนี้สินให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูฯ ทั้งนี้, สมาคมครูแห่งประเทศไทยได้ร่วมกันชุมนุมเรียกร้องให้รัฐบาลนำร่างพระราชบัญญัติเงินเดือนครูเข้าสู่การพิจารณาของสภา, กลุ่มสหภาพแรงงาน บริษัทเอ็มเอ็มไอ พรินซ์ตัน ประเทศไทย จำกัด ชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลเพื่อเรียกร้องให้แก้ไขการจ้างงานแบบเหมาช่วงหรือเหมาค่าแรงที่ทำให้พนักงาน

¹ ทั้งนี้สามารถพิจารณาตัวปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนทั้งหมดได้จากงานการศึกษาของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548: 260-360) ในเรื่อง "การเมืองภาคประชาชนในระบบประชาธิปไตยไทย"

2,000 คน มีสวัสดิการต่ำมากและถูกหักค่าหัวคิววันละ 50 บาท และกลุ่มพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิต การไฟฟ้านครหลวง การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค การประปานครหลวง และการประปาส่วนภูมิภาค ได้ร่วมกันลาหยุดงานเพื่อชุมนุมคัดค้านการแปรรูปตามพระราชบัญญัติทุนรัฐวิสาหกิจ

ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวด้านการเมืองนั้น เป็นกลุ่มที่ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในประเด็นการรักษาสิทธิและเสรีภาพในทางการเมืองในมิติต่างๆ เช่น เครือข่ายโลกาภิวัตน์ภาคประชาชนเพื่อสันติภาพ ได้ร่วมกันเรียกร้องสันติภาพ คัดค้านสงคราม และต่อต้านจอร์ช ดับเบิลยู บุช ในฐานะอาชญากร เมื่อครั้งที่เดินทางมาร่วมประชุมเอเปค, คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ได้ออกแถลงการณ์ขอเรียกร้องให้รัฐบาลยุติการใช้กลไกอำนาจรัฐต่างๆ คุกคามการแสดงความคิดเห็น และการใช้สิทธิ เสรีภาพของประชาชน และเร่งฟื้นฟูบรรยากาศประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชนร่วมกันออกแถลงการณ์คัดค้านการปรับปรุงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย

จากข้างต้นทำให้เห็นว่าขบวนการภาคประชาชนในสังคมไทยไม่ได้มีเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้นที่กล้าออกมาท้าทายการบริหารราชการของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร อย่างไรก็ดี ย่อมพบข้อสังเกตว่าขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้มักร่วมกันสร้างเครือข่ายในการเข้ามาเรียกร้องต่อรัฐบาล ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของสมัชชาคนจน เช่น เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2547 กลุ่มสมัชชาคนจนซึ่งประกอบด้วย กลุ่มปัญหาเขื่อนสิรินธร กลุ่มเขื่อนปากมูล กลุ่มโครงการด่านช่องเม็ก ได้ร่วมกันยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรี โดยผู้ได้รับผลกระทบจากเขื่อนสิรินธรเรียกร้องให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้แก่สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมนำไปจัดซื้อที่ดินมาจัดสรรให้ชาวบ้านทั้ง 413 ครอบครัว ส่วนชาวบ้านที่เดือดร้อนจากโครงการช่องเม็ก เรียกร้องให้รัฐบาลชะลอการอพยพชาวบ้านในแปลงที่ 11 - 13 ไว้ก่อน โดยขอให้ตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาที่มีชาวบ้านผู้เดือดร้อนร่วมเป็นกรรมการ และกรณีกลุ่มชาวบ้านปากมูนเรียกร้องให้รัฐบาลเลื่อนการเปิดปิดประตูน้ำในเดือนกรกฎาคมของทุกปี เป็นเดือนเมษายนของทุกปีแทน และขอให้ชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมบริหารปิด-เปิดประตูน้ำทั้ง 8 บาน (ฟ้าเดียวกัน, กรกฎาคม - กันยายน 2547: 22-23) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว เนื่องจากในหลายกรณีมีการผนึกกำลังเป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันออกมาเรียกร้องหรือต่อต้านนโยบายของรัฐบาล ดังที่พบว่ากรณีการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ระหว่างวันที่ 15 - 17 มีนาคม พ.ศ. 2548 นั้นประกอบด้วยตัวแทนจาก 207 กรณีปัญหาจาก 7 เครือข่ายทั่วประเทศ ประมาณ 700 คน

เดินทางมาชุมนุมที่หน้ารัฐสภาเพื่อติดตามการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาล เนื่องจากตลอด 4 ปีที่ผ่านมาไม่มีความคืบหน้า ดังที่นางไฮ ชันจันทา กล่าวไว้ตอนหนึ่งขณะทำพิธีเปิดสมัชชาว่า

“4 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านสมัชชาคนจนได้รับความเดือดร้อนมาโดยตลอด หลังจากกินข้าวกับนายกฯด้วยกันแล้ว ก็ไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้น แล้วมาฟังว่าจะแก้ปัญหาความยากจนในอีก 3 – 4 ปีให้หมดไปได้อย่างไร ถ้าหมดจริงคงจะไม่มีคนที่เดือดร้อนตาตาๆ มานั่งประท้วงหน้ารัฐสภาแบบนี้หรอก ที่ดินที่คืนให้ ฉันก็เรียกร้องมาด้วยตัวของฉันเอง หากไม่ใช้สองมือไปขุดดิน รัฐบาลจะมาเหลียวแลหรือไม่ ตอนนั้นคนของรัฐบาลก็ยุ่งแยงให้ชาวบ้านเกลียดฉัน ก่อนที่จะไปแก้อะไรใหญ่โตก็ขอให้แก้ให้ได้ก่อนแล้วกัน” (ฟ้าเดียวกัน, เมษายน – มิถุนายน 2548: 44-45)

นอกจากนี้ สมัชชาคนจนและเครือข่ายพันธมิตรยังได้ร่วมกันจัดตั้ง “คณะกรรมการภาคประชาชนตรวจสอบนโยบายความยากจนและสังคม” เพื่อเป็นกลไกของภาคประชาชนในการตรวจสอบรัฐบาลและการมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะ และหนุนเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยคณะกรรมการได้เริ่มต้นการทำงานโดยการรับฟังปัญหาจากทั้ง 7 เครือข่าย และเมื่อพิจารณาจากกรณีการออกมาเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจนพบว่า ตลอดระยะเวลาตั้งแต่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้เข้ามาบริหารประเทศ การแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง เนื่องจากการรับปากว่าจะแก้ไขปัญหานี้เป็นการสร้างภาพลักษณ์ภาวะผู้นำของนายกรัฐมนตรีและเป็นการประวิงเวลาเพื่อลดแรงปะทะทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับภาคประชาชนที่ประสบความเดือดร้อน จึงยอมส่งผลให้ในระยะแรกของการบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ เป็นไปอย่างราบรื่นและมีเสถียรภาพทางการเมืองสูง เพราะขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนทั้งหลายต่างกลับไปรอรับการแก้ไขปัญหจากรัฐบาลในพื้นที่ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็พบว่าบริบททางเศรษฐกิจและสังคมในช่วงปี พ.ศ. 2540 ได้ส่งผลกระทบต่อขบวนการภาคประชาชนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ขบวนการภาคประชาชนที่มีฐานมาจากชนชั้นกลางไม่ได้เติบโตขึ้น เพราะแม้ชนชั้นกลางจะประสบปัญหาผลกระทบวิกฤตการณ์ค่าเงินบาท กระทั่งมีประชาชนว่างงานเป็นจำนวนมาก แต่ชนชั้นกลางเหล่านี้ก็ไม่ได้รวมพลังร่วมกันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ คงมีเฉพาะกลุ่มการเมืองภาคประชาชนจำนวนไม่มากนักที่ออกมารณรงค์ต่อต้าน “กฎหมายชายชาติจำนวน 11 ฉบับ” ซึ่งเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนข้ามชาติ เช่น กลุ่มสหพันธ์ประชาธิปไตย ชมรมไทยกู้ชาติ คณะกรรมการรณรงค์ประชาธิปไตย (ครป.) และกลุ่มประชาธิปไตยเพื่อประชาชน (ปขป) เป็นต้น เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะชนชั้นกลางในเมืองจำนวนหนึ่งต้องการทางเลือกใหม่ๆ ที่แตกต่างจากระบบการเมืองเดิมๆ จึงเปิดโอกาสให้ยอมรับต่อกลุ่ม

ทุนใหญ่ๆ เช่น กลุ่มของพรรคไทยรักไทยให้ก้าวขึ้นสู่ฐานะการครอบงำ (dominant position) ได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกัน กลับพบว่า วิถีชีวิตเศรษฐกิจไม่ได้ส่งผลกระทบต่อขบวนการภาคประชาชนที่อยู่ในชนชั้นรากหญ้า เนื่องจากชนชั้นนี้ซึ่งมีฐานะเป็นกลุ่มคนชายขอบมายาวนานต่างเห็นว่าวิถีชีวิตดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบต่อพวกเขาโดยตรงหรือรู้สึกได้อย่างฉับพลันมากนัก อีกทั้งยังขาดความเข้าใจถึงผลกระทบดังกล่าวในระยะยาว ย่อมส่งผลให้ท่าทีที่ค่อนข้างสงบต่อการเคลื่อนไหวเข้ามาถือครองทรัพย์สินในประเทศไทยของทุนต่างชาติในระยะแรก แต่เมื่อกลุ่มทุนข้ามชาติเหล่านี้ได้เข้ามาแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้นในระยะหลังๆ ย่อมส่งผลให้ประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนหันกลับมาเผชิญกำลังต่อต้านในฐานะของขบวนการภาคประชาชนเพิ่มขึ้น อีกทั้งยังมีนัยของการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ไปโดยปริยาย (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 117-121)

ด้วยเหตุนี้ ในช่วงต้นของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จึงมีการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนไม่มากเท่ากับในช่วงปลายรัฐบาลสมัยแรกและสมัยต่อมา เนื่องจากในระยะเวลาหลัง ประชาชนทั้งในระดับชนชั้นกลางและระดับรากหญ้าเริ่มได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลมากขึ้น อีกทั้งปัญหาเดิมๆ ก็ไม่ได้รับการดูแลและแก้ไขอย่างจริงจัง จึงย่อมเป็นแรงผลักดันให้เกิดเคลื่อนไหวมากขึ้น ดังที่พบว่าเกิดการชุมนุมเรียกร้องการแก้ไขปัญหาสินค้าด้านการเกษตรเสมอๆ เช่น มีอบลำไย กระเทียม อ้อย เงาะ มันสำปะหลัง และกุ้ง เป็นต้น และรวมไปถึงขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการเมือง โดยที่ขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้ได้ผนึกกำลังกันเพิ่มมากขึ้น โดยพิจารณาได้จากการศึกษาของวีรศักดิ์ ทิพย์มณฑะเชียร (2548) เกี่ยวกับการวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อปัญหาการดำเนินการโครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อนถ่านหิน "หินกรูด" ต.ธงชัย อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ก็จะพบว่าในช่วงก่อนการอนุมัติโครงการในปี พ.ศ. 2535-2538 ยังไม่ปรากฏความเคลื่อนไหวมากนักโดยในช่วงระหว่างดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2538-2546 ถือเป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวมากที่สุด มีทั้งการเคลื่อนไหวของกลุ่มคัดค้านที่ต้องการให้ยกเลิกโครงการโดยการยื่นหนังสือในพื้นที่และในกรุงเทพมหานคร ขณะที่กลุ่มสนับสนุนเรียกร้องว่าหากโครงการยังคงชะลอออกไปจะทำให้มีผู้ว่างงาน 1,000 คน ในที่สุดคณะกรรมการบริหารการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยมีมติให้ย้ายพื้นที่ก่อสร้างและเปลี่ยนชนิดของเชื้อเพลิง สำหรับในช่วงหลังตัดสินใจย้ายพื้นที่ในช่วงปี พ.ศ. 2546-2548 ก็พบว่าเป็นเพียงการเคลื่อนไหวของบรรดาแกนนำกลุ่มคัดค้านในการเดินทางไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มพลังด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

นอกจากนี้ อีกกรณีตัวอย่างหนึ่งที่มีความชัดเจนคือ การเกิดขึ้นขององค์กรพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเพื่อร่วมกันต่อต้านการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ เนื่อง

จากมีพฤติกรรมความเป็นผู้นำที่ขัดกับหลักจริยธรรม ทั้งนี้พัฒนาการของพันธมิตรประชาชนฯ เกิดจากกระแสการตอบรับของประชาชนผ่านทางรายการโทรทัศน์ "เมืองไทยรายสัปดาห์" ของนายสนธิ ลิ้มทองกุล หรือ "ปรากฏการณ์สนธิ" ประกอบกับความไม่พอใจของประชาชนจากกรณีการขายหุ้นทั้งหมดในเครือชินคอร์ปให้กับกลุ่มเทมาเส็กของสิงคโปร์ โดยไม่เสียภาษี จึงส่งผลให้ภาคประชาชนร่วมกันประกาศจัดตั้งพันธมิตรประชาชนฯ ขึ้นในวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ณ ห้องประชุมอนุสรณ์สถาน 14 ตุลา โดยมีแกนนำที่สำคัญ 5 คน ได้แก่ นายสนธิ ลิ้มทองกุล, พล.ต.จำลอง ศรีเมือง, นายพิภพ ธงชัย, นายสมศักดิ์ โกศัยสุข และนายสมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ ทั้งนี้พันธมิตรประชาชนได้ร่วมกันกำหนดพันธกิจไว้ 3 ประการ ได้แก่ การเรียกร้องให้ พ.ต.ท.ทักษิณที่ขาดความชอบธรรมโดยพื้นฐานลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนประเด็นต่อมา มุ่งเน้นเปิดโปงวาระซ่อนเร้นของ พ.ต.ท.ทักษิณ และคนใกล้ชิด และประเด็นสุดท้าย การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองรอบ 2 โดยมุ่งลดอำนาจของรัฐ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

การเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนฯ ประกอบด้วย 2 แนวทางหลัก คือ ใช้แนวทางกฎหมายตามรัฐธรรมนูญ ด้วยการล่ารายชื่อ 50,000 รายชื่อ เพื่อยื่นถอดถอน พ.ต.ท.ทักษิณ ออกจากตำแหน่ง และใช้แนวทางตามมาตรา 303, 304 จัดทำประชามติเพื่อเรียกร้องให้นายสุชน ชาลีเครือ ประธานวุฒิสภา ยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาถอดถอน พ.ต.ท.ทักษิณ ฐานความผิดชุกหุนรอบที่ 2 หลังจากที่ พ.ต.ท.ทักษิณหลุดจากคดีชุกหุนรอบแรก การยื่นประชามติรอบนี้จะทำให้ศาลรัฐธรรมนูญกลับใจใหม่หลังจากที่ได้ให้โอกาสทักษิณหลุดคดีเข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากประเทศชาติเมื่อ 5 ปีก่อน และแนวทางที่ 2 คือ การเคลื่อนไหวมวลชน โดยจะใช้วิธีการจัดปราศรัยเพื่อให้ประชาชนเห็นอันตรายของระบอบทักษิณ อีกทั้งยังมีการจัดอภิปรายให้เห็นถึงความล้มเหลวของการบริหารงานภายใต้รัฐบาลชุดนี้ และการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ แผ่นพับ หรือสติ๊กเกอร์ เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนเห็นความไม่เป็นธรรมของระบอบทักษิณ แต่ขณะเดียวกันก็พบว่า พันธมิตรประชาชนฯ ได้พยายามอ้างอิงการต่อสู้ในทางการเมืองครั้งนี้เพื่อรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ไปพร้อมๆ กัน เช่น การประกาศว่า "เราจะสู้เพื่อในหลวง" (เสื่อใหญ่, ถิ่นธรรม, 2549: 32) จึงทำให้กิจกรรมการเคลื่อนไหวของพันธมิตรสามารถผสมผสานเข้ากันได้อย่างลงตัวกับประชาชนผู้จงรักภักดีต่อสถาบัน

เมื่อพิจารณาแม่แบบการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจากงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548) จะพบว่า มี 4 ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบแรก ซึ่งเป็นการร้องทุกข์เพื่อเรียกร้องให้รัฐแก้ปัญหาที่ไม่ได้รับการเหลียวแล เช่น กรณีแม่ใหญ่ไฮ ชันจันทา ร่วมกับสมัชชาคนจนและเอ็นจีโอกลุ่มต่างๆ ประท้วงเขื่อนห้วยละห้าท่วมที่นาทำกินนาน 27 ปี ส่วนรูปแบบต่อมาเป็นการมุ่งตรวจ

สอบกระบวนการใช้อำนาจรัฐ เช่น กรณีเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนตรวจสอบทุจริตยาอื้อฉาว ในกระทรวงสาธารณสุข โดยรูปแบบที่สามนั้น มีลักษณะเป็นการประท้วงอำนาจรัฐและเรียกร้องให้ถ่ายโอนอำนาจที่รัฐเคยมีมาเป็นของประชาชน เช่น กรณีร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับประชาชน, การต่อต้านโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังถ่านหินที่บ่อนอก-หินกรูด จ.ประจวบคีรีขันธ์, การคัดค้านโครงการวางท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย ของประชาชน อ.จะนะ จ.สงขลา, การประท้วงนโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจของสหภาพแรงงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและสมพันธ์แรงงานรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ ฯลฯ และรูปแบบสุดท้าย คือ การร่วมมือเชิงวิพากษ์ (critical co-operation) หรือเกี่ยวข้องอย่างสร้างสรรค์ (constructive engagement) กับรัฐ เพื่อเบียดแย่งพื้นที่ ในกระบวนการใช้อำนาจมาเป็นของประชาสังคม เช่น แนวทางการเคลื่อนไหวสามเหลี่ยมเข็มนาของหมอประเวศ วะสี เป็นต้น

ข้อสังเกตสำคัญก็คือ การเคลื่อนไหวการเมืองภาคประชาชนในรูปแบบที่สาม มีความสอดคล้องกับแนวทางถ่ายโอนอำนาจของรัฐไปสู่สังคมมากที่สุด อีกทั้งเป็นการช่วงชิงฐานะได้เปรียบเสียเปรียบกับพลังตลาด/ทุนด้วย ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นแม่แบบ (model) ของการเมืองภาคประชาชน (เกษียร เตชะพีระ, 2547: 6) แต่เมื่อเปรียบเทียบแนวทางการเคลื่อนไหวของพันธมิตรประชาชนฯ กับแม่แบบการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนจากงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548) จะพบว่า ทิศทางการเคลื่อนไหวของพันธมิตรมีความแตกต่างจากตัวแบบที่กล่าวมาข้างต้น เพราะจุดมุ่งหมายสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงระบอบด้วยการปฏิรูปทางการเมือง ซึ่งแกนนำทั้งหมดล้วนเป็นเสมือนตัวแทนขบวนการภาคประชาชนจากทุกกลุ่มที่หล่อหลอมรวมกันภายใต้สัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อธำรงรักษาสถาบันพระมหากษัตริย์ (royalist) ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ ประเด็นการถวายคืนพระราชอำนาจ และการเรียกร้องขอนายกรัฐมนตรีพระราชทาน เป็นต้น โดยขณะเดียวกันก็แสดงถึงความพยายามช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองจากรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรคืนกลับมาสู่ภาคประชาชน และยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปฏิเสธระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ไปพร้อมๆ กัน จึงทำให้ไม่อาจแบ่งแยกประเภทของขบวนการเคลื่อนไหวในปัจจุบันได้อย่างชัดเจนมากนัก เนื่องจากขบวนการภาคประชาชนได้ร่วมกันฉีกกำลังเป็นเครือข่ายทางการเมืองที่มีการประสานประโยชน์ต่อกันและกันมากขึ้น

อย่างไรก็ดี อาจมีข้อถกเถียงถึงความแตกแยกในด้านข้อเรียกร้อง เช่นกรณีของการเรียกร้องขอนายกรัฐมนตรีพระราชทานภายในเครือข่ายพันธมิตรประชาชนฯ ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาให้ดี กลุ่มต่างๆ ในเครือข่ายก็ยังอาศัยประเด็นข้อเรียกร้องอื่นๆ เป็นจุดประสานของกลุ่มต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่น (coalition) เช่น การยึดประเด็นการขับไล่นายกรัฐมนตรี การถวายคืนพระ

ราชอาณาจักร และการปฏิเสศการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2549 เป็นต้น อีกทั้งยังอาศัย ความศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นจุดศูนย์รวมในการสร้างเป้าหมายในการต่อสู้ร่วมกัน ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่า บทบาทของขบวนการภาคประชาชนในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่สองที่พยายามเข้ามาสู่พื้นที่ทางการเมืองมากขึ้นก็คือ เครือข่ายพันธมิตรการเมืองที่จงรักภักดีต่อ สถาบันพระมหากษัตริย์ (royalist)

6.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมภายใต้ระบอบทักษิณ

เมื่อพิจารณาที่กล่าวมาจะพบว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนในระดับรากหญ้ายังคงเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ ภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ทั้งขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและด้านวิชาชีพ ประกอบกับเกิดประเด็นการเมืองเรื่องการขาดจริยธรรมของนายกรัฐมนตรีที่ส่งผลต่อพัฒนาการให้ขบวนการภาคประชาชนทั้งหลายร่วมกันผนึกกำลังในการต่อต้านรัฐบาลมากขึ้น ซึ่งตัวอย่างที่เด่นชัดก็คือพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และเมื่อพิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กับขบวนการภาคประชาชน ก็พบว่ารัฐบาลพยายามผลักดันให้บทบาทของประชาชนเป็นเพียงผู้ตามที่ไม่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐ จึงทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนมีนัยของการเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลได้ เพราะสามารถส่งผลกระทบเสถียรภาพความมั่นคงของรัฐ

อย่างไรก็ดี ความเดือดร้อนจากปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขที่มีเป็นจำนวนมาก (อุไรวรรณ ธนสถิตย์, 2546: 20-24) ได้กลายเป็นสิ่งผลักดันให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้พยายามร่วมมือกันเปิดพื้นที่ทางการเมืองมากขึ้น (วิรัชต์ แสงดาวฉาย, 2545) เพื่อเร่งเร้าให้รัฐบาลเข้ามาคลี่คลายปัญหา จึงทำให้ประชาชนเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มพลังที่ออกมาเคลื่อนไหวมากกว่าการเป็น แต่เพียงผู้ตามเท่านั้น

การศึกษาของ สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล (2544) เกี่ยวกับการปรับตัวของรัฐไทยต่อการสร้างประชาสังคมโดยรัฐแสดงให้เห็นว่า รัฐพยายามสร้างประชาสังคมให้เป็นเครื่องมือในการรักษาสถานการณ์ของรัฐ โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ซึ่งเป็นกลไกที่เคยมีอำนาจในการกำหนดการพัฒนา และกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นกลไกที่มีอำนาจในการบริหารภูมิภาคในทุกระดับ โดยการสร้างประชาสังคมของรัฐนี้เป็นการชงชิงวาทกรรมเรื่องประชาสังคมมาจากนักกิจกรรมและองค์กรพัฒนาเอกชนนอกภาครัฐ ซึ่งก็ประสบความสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากวาทกรรมหลักเรื่องประชาสังคมของนักกิจกรรมไทยมีจุดอ่อนเชิง

ทฤษฎีที่ยอมรับให้รัฐเข้ามามีบทบาท จึงเป็นการเปิดช่องว่างให้รับสามารถเข้ามาช่วงชิงได้ในที่สุด และเมื่อรัฐสามารถช่วงชิงวาทกรรมเรื่องประชาสังคมไปใช้เป็นเครื่องมือของรัฐได้ส่งผลให้เกิดผล 3 ประการ คือ ประการแรก ประชาสังคมที่รัฐสร้างขึ้นกลายเป็นส่วนของรัฐ และรับคำสั่งจากรัฐ และเป็นการสร้างกระแสประชาสังคมตามแบบของรัฐให้มากขึ้น จนประชาสังคมแบบที่รัฐใช้อำนาจกลายเป็นวาทกรรมหลักในสังคมไทย ประการต่อมา ส่งผลต่อกระบวนการสร้างความหมายประชาสังคมใหม่ในสังคมไทยให้เป็นไปตามวาทกรรมหลัก และประการสุดท้ายในแง่การทำให้ขบวนการประชาสังคมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่เป็นพวกของรัฐและอีกกลุ่มที่ยังต่อต้านรัฐ ซึ่งจะทำให้ขบวนการประชาสังคมไทยอ่อนแอในที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลในฐานะผู้ใช้อำนาจรัฐพยายามแยกประชาชนให้ออกมาเป็น 2 กลุ่มตลอดเวลา กล่าวคือ ประชาสังคมที่รัฐสร้างขึ้นนั้นจะถูกผลักดันให้เป็นผู้ตามที่ทำหน้าที่สนับสนุนรัฐบาลมาโดยตลอด ซึ่งรวมถึงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ที่พยายามทำให้วาทกรรมดังกล่าวดำเนินต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วยการเพิ่มกลยุทธ์นโยบายประชานิยมเพื่อ "ซื้อใจ" ประชาชนแลกเปลี่ยนกับ "มติมหาชน" ที่สนับสนุนรัฐบาลเป็นการตอบแทน ซึ่งถือว่าเป็นยุทธวิธีสำคัญสำหรับประชาชนโดยทั่วไป แต่ในสวนประชาชน กลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมา ที่รัฐไม่อาจกระทำได้เหมือนเช่นกลุ่มแรก รัฐบาลก็จะเลือกใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกันเพื่อจัดการกับขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้ อาทิเช่น รัฐบาลจะใช้ไม้อ่อนต่างๆ ด้วยท่าทีของการประนีประนอม หรือประสานประโยชน์ร่วมกัน เช่น การส่งตัวแทนรับเรื่อง การส่งตัวแทนเจรจา การเปิดเวทีประชุมหรือรับฟังปัญหา และการตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างตัวแทนรัฐบาลและภาคประชาชน เป็นต้น กับขบวนการภาคประชาชนโดยทั่วไปที่ออกมาเรียกร้องต่อรัฐบาลในระยะแรกๆ ซึ่งพิจารณาได้จากปฏิริยาการแสดงออกกระหว่างรัฐบาลกับการชุมนุมของสมัชชาคนจน เช่น นายกรัฐมนตรีมารับฟังข้อเรียกร้องและร่วมรับประทานอาหารกับสมัชชาคนจน อันบ่งชี้ถึงการประวิงเวลาเพื่อให้ขบวนการเคลื่อนไหวสงบลง ถึงแม้ว่ากลยุทธ์ของรัฐบาลเช่นนี้จะมีผลให้ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้ถอยกลับไปเอง แต่การชุมนุมยังคงเป็นกลยุทธ์หลักที่ขบวนการภาคประชาชนเลือกใช้ในการแสดงข้อเรียกร้องและประชาสัมพันธ์ถึงปัญหาและสาเหตุที่จำเป็นให้เกิดการเคลื่อนไหว (นันทโชติ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์. 12 กรกฎาคม 2549) ซึ่งขณะเดียวกันก็นำไปสู่การเปิดพื้นที่ทางการเมืองให้กับขบวนการภาคประชาชนนั้นๆ ด้วย เพราะไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาโดยรัฐหรือกลุ่มที่เกิดขึ้นเองจากผู้ประสบผลกระทบจากปัญหา การออกมาชุมนุมเคลื่อนไหวย่อมทำให้เห็นว่ากลุ่มนั้นๆ สามารถแทรกตัวลงไปในพื้นที่ทางการเมืองได้ เช่น กรณีการเคลื่อนไหวของคาราวานคนจน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี กรณีที่รัฐบาลเห็นว่าการเคลื่อนไหวครั้งหนึ่งๆ เป็นการดำเนินการที่มีการใช้ความรุนแรง หรือมีแนวโน้มที่จะเป็นการชุมนุมที่ยืดเยื้อ มักพบว่ารัฐบาลกลับเลือกใช้วิธีการต่างๆ

ที่สื่อให้เห็นถึงความรุนแรงมากกว่าต่อประชาชนที่ออกมาเคลื่อนไหว ดังที่พิจารณาได้จากหนังสือ
สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ นร 0205/ว 70 เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2545 เรื่อง "หลักการ
และแนวทางการแก้ไขปัญหามลพิษจากการชุมนุมเรียกร้อง" โดยมีใจความส่วนหนึ่งว่า

"ด้วยในคราวการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 เมษายน 2545 นายกรัฐ
มนตรีเสนอว่าในช่วงนี้การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มต่างๆ มักมีพฤติกรรมรุนแรงมากขึ้น...
ก็อาจไม่ต้องมีการเจรจาหรือช่วยเหลือใดๆ หากผู้ใดกระทำความผิดกฎหมายหรือทำให้ทรัพย์สิน
ของทางราชการหรือเอกชนเสียหาย ก็ให้ดำเนินการตามกฎหมายอย่างจริงจัง และขอ
ให้หัวหน้าส่วนราชการและผู้บริหารรัฐวิสาหกิจได้กำชับข้าราชการและพนักงานเจ้าหน้าที่
ผู้รับผิดชอบ โดยเฉพาะผู้ว่าราชการจังหวัด และผู้บังคับบัญชาตำรวจในระดับจังหวัดให้
ถือปฏิบัติตามหลักการและแนวทางดังกล่าวข้างต้นโดยเคร่งครัด ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้
พิจารณาแล้ว ลงมติเห็นชอบตามที่นายกรัฐมนตรีเสนอ" (หนังสือสำนักเลขาธิการคณะรัฐ
มนตรี ที่ นร 0205/ว 70, 30 เมษายน 2545)

ซึ่งบ่งชี้ว่ารัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สนับสนุนให้มีการปราบปรามการชุมนุมและการ
เคลื่อนไหวต่างๆ ด้วยความรุนแรงได้ แม้ว่าการใช้สิทธิตามที่รัฐธรรมนูญ
ฉบับปัจจุบันก็ตาม การสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงด้วยการอ้างอิงดุลยพินิจของเจ้า
หน้าที่รัฐ ย่อมส่งผลให้การใช้ความรุนแรงกลายเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหา ดังที่พบได้ในการ
สลายการชุมนุมๆ ครั้ง เช่น การปราบปรามที่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส และการชุมนุมต่อต้านท่อก๊าซ
ที่ อ.จะนะ จ.สงขลา อีกทั้งยังพบมาตรการความรุนแรงหลายลักษณะถูกนำมาใช้เป็นแนวทาง
ปฏิบัติ ด้วยวิธีการข่มขู่และคุกคามเพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเกรงกลัว เช่น การข่มขู่ทาง
โทรศัพท์ การให้เจ้าหน้าที่เข้าตรวจค้น และการแจ้งความดำเนินคดีกับแกนนำขบวนการภาค
ประชาชน (พ.ต.ท.สมพงษ์ แจ่มเร็ว. สัมภาษณ์, 29 เมษายน 2549) เป็นต้น เมื่อพิจารณาสถิติการ
ดำเนินคดีของรัฐต่อขบวนการภาคประชาชนในตารางที่ 3 ได้แสดงให้เห็นว่า จากคดีทั้ง 3 ประเภท
ใหญ่ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2544-2547 ได้แก่ คดีที่เกิดจากการชุมนุมเคลื่อนไหว, คดีหมิ่นประมาท และคดี
ที่เกี่ยวกับปัญหาหรือข้อเรียกร้อง มีจำนวนทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 73 คดี โดยพบจำนวนผู้ต้องหาที่มีมาก
ถึงสิ้น 521 คน

ตารางที่ 3 จำนวนคดีความและผู้ต้องหาที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544-2547

กรณี	จำนวนคดี	จำนวนผู้ต้องหา
1. คดีที่เกิดจากการชุมนุมเคลื่อนไหว		
1.1 เครือข่ายที่ดินภาคเหนือ-สแกน.	47	109
1.2 ท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย	5	52
1.3 เกษตรสวนส้ม	1	25
1.4 เครือข่ายที่ดินภาคใต้	ไม่สามารถรวบรวมได้	23
1.5 บ่อนอก-บ้านگرد	6	12
1.6 การชุมนุมที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาขอนแก่น	1	7
1.7 เชื้อนราชีไศล	1	3
รวม	61	232
2. คดีหมิ่นประมาท		
2.1 คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.)	1	4
2.2 เครือข่ายที่ดินภาคเหนือ	1	2
รวม	2	6
3. คดีที่เกี่ยวข้องกับปัญหา/ข้อเรียกร้อง		
3.1 เชื้อนราชีไศล (เรียกค่าชดเชยคืน)	1	155
3.2 ชาวบ้านแก่งกะอาม-ปัญหาป่าไม้ที่ดิน	1	69
3.3 เครือข่ายเหล่าพื้นบ้าน	4	51
3.4 สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ	2	4
3.5 ชาวบ้านภูสีฐาน-ปัญหาป่าไม้ที่ดิน	1	3
3.6 วิทยุชุมชน	1	1
รวม	10	283
รวมทั้งสิ้น	73	521

ที่มา: ดัดแปลงจาก ฟ้าเดียวกัน (มกราคม - มีนาคม 2547: 156)

นอกจากนี้ ผลจำนวนของผู้ถูกดำเนินคดียังแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของบทบาทกลไกรัฐบาล ด้วยการให้ดุลยพินิจส่วนตัวของเจ้าหน้าที่รัฐต่อการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อคุกคามและปราบปรามการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชน ซึ่งปรากฏให้เห็นถึงความขัดแย้งกับสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักสิทธิมนุษยชนสากล และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถออกมาชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยความสงบได้ (นันทโชติ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์. 12 กรกฎาคม 2549) การผลักดันร่างพระราชบัญญัติทางหลวง ที่เสนอโดยคณะรัฐมนตรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 โดยมีสาระสำคัญห้ามชุมนุมประท้วงบนทางหลวง หากฝ่าฝืนจะมีโทษทางอาญาทั้งจำและปรับ และเมื่อมีการลงมติร่างพระราชบัญญัติที่คณะรัฐมนตรียื่นบังคับมา ผลปรากฏว่า ร่างพระราชบัญญัติทางหลวง ได้รับคะแนนเสียงเห็นชอบมากถึง 336 คะแนน จากผู้ลงคะแนนเสียงทั้งสิ้น 485 คน (ไทยโพสต์, 22 เมษายน 2548) ทั้งนี้ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับร่างนี้ เห็นว่าหมิ่นเหม่ต่อการขัดรัฐธรรมนูญ เรื่องสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย เนื่องจากการไม่ให้มีการชุมนุมบนทางหลวง ถือได้ว่าเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพในการชุมนุมของประชาชน (สถาบันนโยบายศึกษา, 2545) โดยคณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างมากจำนวน 8 คน พิพากษาไม่รับรองมาตรา 46 ของร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ เนื่องจากการลดทอนสิทธิเสรีภาพการชุมนุมของประชาชนเกินความจำเป็น ดังที่วรรค 1 ในมาตรา 46 ตามร่างพระราชบัญญัตินี้ได้บัญญัติว่า

"ห้ามมิให้ผู้ใดชุมนุมกันในเขตทางหลวง ในลักษณะที่เป็นกรีกัดขวางการจราจร หรืออาจเป็นอันตราย หรือเสียหายแก่ยานพาหนะ หรือผู้ใช้ทางหลวง เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากผู้อำนวยการทางหลวง หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้อำนวยการทางหลวง หรือเป็นการเดินแถวขบวนแห่ หรือชุมนุมการตามประเพณี หรือวัฒนธรรม หรือเป็นกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะ หรืออยู่ในเขตที่ได้รับการยกเว้น ไม่ต้องขออนุญาต ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด"

ทั้งนี้คณะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสียงข้างมากให้เหตุผลว่า การชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ เป็นสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนที่รัฐธรรมนูญมาตรา 29 และ 44 ได้มีการบัญญัติไว้ อีกทั้งยังมีกฎหมายอื่นบัญญัติห้ามไว้อยู่แล้ว และเห็นว่ากฎหมายอาญา กฎหมายจราจรทางบก และ มาตรา 39 ในพระราชบัญญัติทางหลวง ซึ่งล้วนมีการกำหนดบทลงโทษ และผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำกฎหมายเหล่านี้มาบังคับใช้แทนได้ จึงทำให้ร่างพระราชบัญญัติทางหลวงมาตรา 20 ที่บัญญัติให้เพิ่มความเป็นมาตรา 46/1 เป็นอันตกไปแล้ว และข้อความตามร่างพระราชบัญญัติ มาตรา 30 ที่บัญญัติให้เพิ่มความเป็นมาตรา 73/1 ซึ่งเป็นบทกำหนดโทษเฉพาะข้อความ

"มาตรา 46/1" เป็นข้อความที่เชื่อมโยงกับมาตรา 20 ก็มีผลให้ข้อความการกำหนดโทษดังกล่าวมีอันต้องตกไปด้วย (www.thaijustice.com, 2549)

อย่างไรก็ตาม รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยังได้บิดเบือนการบังคับใช้กฎหมายอื่นๆ เพื่อกีดกันและขัดขวางการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชน ด้วยการอาศัยความสัมพันธ์ของกลไกรัฐอื่นๆ เช่น การไล่ที่สมัชชาคนจน กรณีเขื่อนปากมูล และเขื่อนราษีไศล ที่มาชุมนุมกันหน้าทำเนียบรัฐบาล ในเช้าของวันที่ 29 มกราคม 2546 โดยรัฐบาลได้อาศัยกองกำลังของเจ้าหน้าที่เทศกิจจำนวนกว่า 1,000 นาย ภายใต้การนำของนายสมัคร สุขนทรเวช ผู้ว่ากรุงเทพมหานคร เข้ารีดถอนเต็นท์เพิงพักของกลุ่มผู้ชุมนุมอย่างออกอาก ด้วยการอ้างข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2523 และกฎหมายอื่นๆ จนเป็นเหตุทำให้สมาชิกสมัชชาคนจนซึ่งนั่งสมาธิอย่างสงบในบริเวณดังกล่าวต้องสลายการชุมนุมกลับภูมิลำเนา เพราะไม่อาจต้านอำนาจรัฐที่รุนแรงนี้ได้ (สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ, 2546) จึงนับเป็นตัวอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการใช้อำนาจรัฐที่ขัดแย้งกับการใช้สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ที่มีการบัญญัติไว้อย่างแจ่มชัดในมาตรา 44 ว่า "บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ" ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งถึงแม้จะไม่ได้มีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมเคลื่อนไหวไว้โดยเฉพาะก็ตาม แต่สาระสำคัญตามมาตรา 44 นี้ย่อมตีความได้อย่างชัดเจนเพียงพอต่อการใช้สิทธิในการแสดงออกทางการเมืองของประชาชนด้วยการชุมนุมประท้วง ซึ่งผู้ใช้อำนาจรัฐจำเป็นต้องตระหนักถึงการใช้สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในด้านดังกล่าว

ส่วนในหลายกรณีที่รัฐบาลมองการแสดงบทบาทของประชาชนสามารถส่งผลเสียร้ายแรงต่อความชอบธรรมในการบริหารประเทศของรัฐบาลแล้ว ก็อาจเลือกให้การปราบปรามทางการเมืองเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหา เช่น การสลายการชุมนุมที่ใช้ความรุนแรงจนเกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สิน การลอบทำร้าย และรวมไปถึงการลอบสังหารแกนนำขบวนการภาคประชาชน เป็นต้น ซึ่งจะพบว่าตลอดระยะเวลา 5 ปีเศษภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีแกนนำขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยจำนวนมากถูกสังหารและถูกลักพาตัว เช่น นายจรินทร์ ราชพล, นายนรินทร์ โพธิ์แดง, นายพิทักษ์ ไตนวุธ, นายสมพร ชนะพล, นายสุวัฒน์ วงปิยะสถิตย์ นายบุญสม นิมน้อย และนายสมชาย นีละไพจิตร เป็นต้น

ถึงแม้รัฐบาลจะเลือกใช้มาตรการหลายลักษณะทั้งที่แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงหรือไม่ก็ตาม ขบวนการภาคประชาชนต่างๆ ยังคงให้การชุมนุมเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแสดงออกเพื่อเปิด

และ/หรือรักษาพื้นที่ทางการเมืองไว้ ซึ่งถือเป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้กลุ่มคนชายขอบสามารถเข้ามามีตัวตนในระบบการเมืองได้มากขึ้น รวมทั้งบทบาทของ "องค์กรเอกชน" หรือ "องค์กรพัฒนาเอกชน" (nongovernmental organization หรือ NGO) ได้ทำหน้าที่เป็นผู้ผลักดันให้ขบวนการภาคประชาชนเกิดความเข้มแข็งเพียงพอที่จะสู้กับอำนาจของชาติและรัฐตลาด โดยพบว่าภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่นั้น องค์กรเอกชนได้แสดงบทบาทมากขึ้นในการเมืองระดับชาติแทนบทบาทในการคุ้มครองดูแลสิทธิมนุษยชนและวิถีชุมชนเหมือนในอดีต เช่นกรณีการเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลเมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2546 มีการอ่ามติของเครือข่ายจากตัวแทน 22 องค์กร และมีผู้เข้าร่วมประชุม 300 คน ว่ารัฐบาลล้มเหลวในการบริหารประเทศจากกรณีการเข้าไปแก้ไขปัญหาต่างๆ (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2546: 30-32) อีกทั้งในระยะต่อมายังมีการฉีกกำลังขององค์กรเอกชนเหล่านี้ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้นด้วย ดังที่พิจารณาได้จากพัฒนาการพันธมิตรประชาชนฯ ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือขององค์กรเอกชนที่หลากหลาย และแสดงภาพของขบวนการภาคประชาชนที่แข็งแกร่ง ซึ่งมีอิทธิพลเพียงพอต่อการชักนำประชาชนที่เคยนิ่งเฉยเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงอย่างเป็นเอกภาพ โดยธีรยุทธ บุญมี ได้แสดงทัศนะไว้ว่า

"การชุมนุมของพันธมิตรฯ ได้สร้างวัฒนธรรมการเมืองใหม่ คือ การแข็งขันอารยะให้เป็นสมบัติของประชาชนไทย เป็นการต่อสู้ที่น่าชื่นชมที่พ่อแม่jungลูกหลาน ตายายไปร่วมชุมนุมด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้ม เพราะเชื่อมั่นในการต่อสู้ที่ถูกต้องของตน ชาวบ้านได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง เชื่อมั่นในอำนาจตรวจสอบพฤติกรรมไม่ชอบของนักการเมืองนี้ เป็นมรดกมีคุณค่าที่การต่อสู้ครั้งนี้มอบให้แก่สังคมไทยและมีความสำคัญยิ่งกว่าองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญเสียอีก" (ธีรยุทธ บุญมี, 2549:15)

ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนถึงภาพการเผชิญหน้าระหว่างรัฐบาลซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐกับขบวนการภาคประชาชนที่มองเห็นปัญหาจากการใช้อำนาจที่ละเลยหลักนิติธรรม และแม้ในปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่สองจะใช้การเมืองแบบประชานิยม ที่มีการใช้เงิน-ใช้นโยบายแจกเงินเพื่อรักษาเสียงสนับสนุน จัดตั้งกลุ่มองค์กรชาวบ้าน (ธีรยุทธ บุญมี, 2549: 27) ซึ่งรวมกลุ่มเป็นคาราวานของคนจนและผู้ด้อยโอกาสในสังคม อีกทั้งยังอ้างอิงจากคะแนนเสียงสนับสนุนจากผลการเลือกตั้งหลายล้านคะแนนที่อยู่ภายใต้วาทกรรมให้การเลือกตั้งคือระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม แต่ก็ยังพบว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนยังสามารถท้าทายอำนาจรัฐได้อยู่ ดังเช่นในกรณีของพันธมิตรประชาชนฯ ที่แม้จะเป็นรองในด้านการสร้างความชอบธรรมผ่านสื่อต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากไม่สามารถครอบครองและใช้สื่อต่างๆ ทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับรัฐบาล แต่กลยุทธ์ของการ

นำเสนอข้อเท็จจริงย่อมมีส่วนทำให้พันธมิตรประชาชนฯ สามารถที่จะปลุกเร้าประชาชนที่เคยนิ่งเฉยเริ่มหันเข้ามาให้การสนับสนุนได้มากขึ้น และในขณะเดียวกันรัฐบาลเองก็ต้องพยายามระวังกระแสสังคมโลกด้วย (นันทโชติ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์. 12 กรกฎาคม 2549) จึงมีส่วนทำให้ขบวนการภาคประชาชนมีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะสร้างพื้นที่ทางการเมืองในฐานะภาคที่สามทางสังคมให้กับตนเอง (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2546: 25) จึงพบว่าพันธมิตรประชาชนฯ สามารถแสดงสถานะควมมีตัวตนอย่างเป็นทางการเมืองไทยในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ สมัยที่สองได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ยังทำให้มองเห็นบทบาทของขบวนการภาคประชาชนในการทำหน้าที่ด้านการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้อย่างเป็นรูปธรรมมากกว่าองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ถูกแทรกแซงในหลายลักษณะ ตัวอย่างเช่น องค์กรอิสระที่ไม่เป็นพวกเดียวกับรัฐบาลและมีท่าทีที่จะขัดขวางการทำงาน ทำให้การทุจริตคดีมิชอบจะถูกตรวจสอบก็ให้เครือข่ายของรัฐบาลตีความการสรรหา ดังที่พบได้ในกรณีผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดิน (ประมวล รุจนเสรี, 2549: 56) ย่อมทำให้องค์กรอิสระนั้นไม่อาจทำหน้าที่ได้ตามเจตนารมณ์ของการร่างรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้ผลจากการเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าวโดยตรงของขบวนการภาคประชาชนจึงสามารถทดแทนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐจากองค์กรอิสระไว้ได้ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นภาคการเมืองที่มีพลังเพียงพอต่อการสร้างระบอบการเมืองแบบมีจริยธรรม (ethic political regime) ซึ่งประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐให้ตั้งอยู่บนหลักนิติธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้ขบวนการภาคประชาชนจะกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญของการปกครองในระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ ซึ่งรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พยายามใช้กลไกรัฐในหลายๆ ลักษณะเพื่อจัดการและปิดกั้นการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน เพื่อกดดันให้ขบวนการเคลื่อนไหวหยุดการแสดงออกทางการเมืองและมีสถานภาพเป็นเพียงผู้ตามเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาให้ดีย่อมพบว่ากลยุทธ์ต่างๆ ของรัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้หมดไปได้อย่างแท้จริง เพราะกลับพบว่าการปราบปรามในแต่ละครั้งมีส่วนผลักดันให้องค์กรภาคประชาชนใช้เป็นประเด็นในการสร้างเครือข่ายที่มีความแน่นแฟ้นเพิ่มมากขึ้น (Carey, 2002) เช่น กรณีการลักพาตัวของนายสมชาย นีละไพจิตร และการปราบปรามที่ อ.ตากใบ จ.นราธิวาส ได้ทำให้องค์กรด้านสิทธิมนุษยชนออกมารวมตัวเป็นเครือข่ายเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลแสดงความรับผิดชอบและนำเสนอข้อเท็จจริงต่อสังคม หรือในกรณีของการปราบปรามการชุมนุมต่อต้านท่อก๊าซที่ อ.จะนะ จ.สงขลา ก็นำไปสู่การผนึกกำลังอย่างเข้มแข็งกันขึ้นของขบวนการภาคประชาชนเช่นกัน จึงย่อมเห็นว่าขบวนการภาคประชาชนสามารถที่จะใช้ปรากฏการณ์ทางการเมืองมาสร้าง

ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการสร้างความเป็นปึกแผ่นในรูปแบบเครือข่ายที่ร่วมกันต่อสู้กับรัฐบาลภายใต้จุดมุ่งหมายเดียวกัน

เมื่อพิจารณาการทำลายของพันธมิตรประชาชนฯ ต่อบริษัท พ.ต.ท.ทักษิณ ที่มีผลให้เกิดการยุบสภาเมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2549 ก็พบว่า ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณจะไม่ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีก็ตามคำเรียกร้องก็ตาม แต่การเคลื่อนไหวที่เกิดจากการฉีกกำลังกันของหลายๆ องค์การก็มีอิทธิพลเพียงพอต่อการสิ้นคลอนของเสถียรภาพรัฐบาลได้ และแม้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ จะเป็นรัฐบาลที่คัดค้านภาคสาธารณะและภาคสังคมออก (exclusive politics) ที่สวนทางกับแนวทางการเมืองแบบรากหญ้าและการมีส่วนร่วม (inclusive politics) แต่ก็ไม่สามารถปิดพื้นที่ทางการเมืองของภาคประชาชนได้ เพราะโดยเนื้อหาของการเมืองภาคประชาชนแล้วต่างมุ่งเคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกแก่คนในชาติ ให้เคารพถึงสิทธิในวิถีชีวิตตัวตนทั้งของส่วนบุคคลและชุมชน (ธีรยุทธ บุญมี, 2547:13, 53) โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรเอกชน ซึ่งมีส่วนผลักดันให้ประชาชนจำนวนไม่น้อยยก lá ที่จะร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้กับการเมืองภาคประชาชน (มนัส สุวรรณและคณะ, 2546) จึงมีนัยสะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ยังไม่สามารถตรวจสอบและควบคุมประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพเทียบเท่ากับรัฐตำรวจในอดีตของจอมพล ป.พิบูลสงคราม การรุกคืบของกลุ่มทุนพรรคไทยรักไทยในทางการเมืองจึงยังต้องเผชิญกับการทำลายของพลังภาคประชาชนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ต่อไป

ดังนั้น ถึงแม้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรจะพยายามผลักดันให้ประชาชนมีฐานะเป็นผู้ตามของรัฐบาล และใช้นโยบายการปราบปรามเป็นทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาและกดดันขบวนการภาคประชาชนให้สลายไปก็ตาม แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ขบวนการภาคประชาชนเหล่านี้กลับใช้ปรากฏการณ์เหล่านี้มาเป็นเหตุผลในการอ้างอิงเพื่อร่วมกันสร้างเครือข่ายในการต่อต้านการใช้อำนาจและการดำเนินนโยบายของรัฐบาลจึงยอมทำให้ภาคประชาชนยังคงสามารถรักษาพื้นที่ในประชาสังคมอยู่ได้ และแม้รัฐบาลจะพยายามสร้างวาทกรรมแบ่งแยกประชาชนออกเป็นสองกลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในลักษณะของการเผชิญหน้าจึงยังคงดำรงอยู่ภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่นี้

6.3 การหยั่งรากลึกความเป็นสถาบันของระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่

เมื่อพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ร่วมกับการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ได้แก่ มติมหาชนที่เกิดจากนโยบายประชานิยม, ระบบ

บริหารราชการใหม่, บารมีของ พ.ต.ท.ทักษิณ, การสร้างวาทกรรมกระจายอำนาจใหม่, รัฐสภา และทุน เป็นต้น จะเห็นว่ารัฐบาลพยายามสร้างระบบทักษิณ หรือรัฐตำรวจสมัยใหม่นี้ให้มีลักษณะความเป็นสถาบัน (institutionalization) ที่สามารถสืบทอดระบบการปกครองต่อไปในอนาคต กล่าวคือ รัฐบาลพยายามทำให้ฐานอำนาจเหล่านี้เป็นเสมือนโครงสร้างของระบบให้สามารถหยั่งรากไปในเชิงสถาบันทั้งในเชิงโครงสร้างและนโยบายทางการเมือง ให้มีลักษณะเป็นแบบอำนาจนิยมที่ซ้อนทับอยู่บนรากฐานการเมืองเดิมตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2540 ทั้งนี้จะพบว่า รัฐบาลประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เพราะสามารถทำให้ฐานอำนาจเหล่านี้เกิดขึ้นได้จริงในมิติโครงสร้างของระบบการเมือง

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร จะสามารถสร้างฐานอำนาจขึ้นมาได้ก็ตาม แต่เมื่อศึกษาควบคู่กับการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนก็จะพบว่า รัฐบาลก็ต้องประสบปัญหาในหลายๆ ด้านไปพร้อมๆ กัน อาทิ

ประการแรก ปัญหาการสูญเสียความชอบธรรมในการบริหารพรรค กล่าวคือ ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ จะมีทุนมากพอเพื่อใช้สนับสนุนพรรคไทยรักไทย อีกทั้งยังสามารถระดมทุนได้จากกลุ่มทุนอื่นๆ ภายในพรรค แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงพบเห็นถึงปัญหาต่างๆ ภายในพรรคเสมอ ซึ่งมักเกิดจากการแก่งแย่งตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนอกจากกลุ่มต่างๆ ดังที่พบได้ทุกครั้งที่เกิดการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีและการปรับคณะรัฐมนตรี รวมทั้งการที่พรรคประกอบไปด้วยกลุ่มการเมืองที่หลากหลาย ได้แก่ กลุ่มทุน กลุ่มนักการเมืองจากการยุบรวมพรรคอื่นๆ กลุ่มอดีตนักเคลื่อนไหว กลุ่มคนใกล้ชิดครอบครัวชินวัตร และกลุ่มนักวิชาการ เป็นต้น จึงยอมทำให้เห็นถึงปัญหาความแตกแยกภายในพรรคได้บ่อยครั้ง และมีผลให้พรรคไทยรักไทยขาดความเป็นปึกแผ่นที่แท้จริง แต่ด้วยเหตุที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการสร้างพรรคการเมืองที่เข้มแข็ง และบังคับให้ ส.ส. ต้องสังกัดพรรคการเมือง จึงทำให้มิติพรรคกลายเป็นเครื่องมือที่ใช้แก้ไขความอ่อนแอของพรรคไทยในรักไทยในประเด็นนี้ได้ ประกอบกับการใช้ฐานอำนาจเงินและความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับผู้นำกลุ่มย่อยต่างๆ จึงทำให้สามารถสร้างภาวะผู้นำให้กับ พ.ต.ท.ทักษิณ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี (สุรัสวดี อินทร์ชัย, 2545: บทคัดย่อ)

เมื่อพิจารณาถึงปรากฏการณ์การเมืองในช่วงปลายรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ สมัยที่สอง ก็ จะพบว่าปัญหาการขาดความเป็นเอกภาพนี้เริ่มเด่นชัดมากขึ้น และส่งผลถึงการรักษาความชอบธรรมในการเป็นผู้นำพรรคของ พ.ต.ท.ทักษิณ มากขึ้น ดังที่เห็นว่ามีผู้ที่ไม่ยอมรับกับระบบพรรคไทยรักไทยจำนวนไม่น้อยที่แสดงออกด้วยการกระทำที่ขัดกับมติพรรค และตัดสินใจลาออกจาก

พรรค เช่น นายอุทัย พิมพ์ใจชน นายกร ทัพพะรังสี และโดยเฉพาะกลุ่มนายเสนาะ เทียนทอง เป็นต้น ทั้งนี้ คณิต ณ นคร อดีตผู้ร่วมก่อตั้งพรรคไทยรักไทย กล่าวว่า

"เท่าที่ผมสัมผัส คุณทักษิณเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง ท่านเลยกลายเป็น Big Boss ไม่เคยฟังใคร อันนี้คือตัวตนของท่าน และคุณที่อยู่รอบข้างท่านไม่ใช่คนที่จะพูดจากันได้ เพราะเป็นลูกน้องทั้งนั้น... สิ่งหนึ่งที่สังเกตได้ คือ คนที่อยู่รอบข้างตัวคุณทักษิณจะมีแค่ลูกน้อง แต่คนจริงเริ่มหาย อย่างน้อยพิสูจน์ให้เห็นก็มีตัวอย่างเช่น อาจารย์หม่อมเกษม หรือตัวผมก็ชัด ที่เริ่มถอย" (คณิต ณ นคร, 2549: 101-102)

จากข้างต้นจึงทำให้เห็นว่า เอกภาพที่แท้จริงของพรรคไทยรักไทยอยู่ได้เพราะอำนาจเงินและบารมีของ พ.ต.ท.ทักษิณ แต่เมื่อบารมีของ พ.ต.ท.ทักษิณ เริ่มสูญเสียไปด้วยเหตุจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความเชื่อมั่นในตัวเองสูงเกินไป ไม่สนใจคำท้วงติง และไม่สามารรถประสานประโยชน์ให้กับกลุ่มต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กองบรรณาธิการมติชน, 2549; สุรัสวดี อินทร์ชัย, 2545) ก็ยอมทำให้แกนนำสำคัญหลายคนในพรรคไทยรักไทยไม่อาจยอมรับนับถือตัวหัวหน้าพรรค และรวมไปถึงคณะกรรมการบริหารพรรคคนอื่นๆ ได้เหมือนเช่นเดิม ซึ่งส่งผลให้ความเป็นปึกแผ่นในพรรคไทยรักไทยนั้นลดลงในช่วงปลายรัฐบาลสมัยที่ 2 จึงยอมทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ สูญเสียความชอบธรรมในการเป็นผู้นำพรรคไม่น้อย อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงการแตกแยกของพรรคไทยรักไทยเด่นชัดมากขึ้น และส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเข้มแข็งของพรรคไทยรักไทย ฉะนั้นจึงอาจสรุปได้อย่างกว้างๆ ว่า การอาศัยฐานอำนาจทุนเพียงอย่างเดียวยอมไม่อาจรักษาความชอบธรรมในการบริหารพรรคและประเทศได้อย่างเพียงพอ เพราะต้องอาศัยปัจจัยอื่นๆ เสริมไปพร้อมๆ กันด้วย

ประการต่อมา ความล้มเหลวในดำเนินนโยบายสาธารณะและการปฏิรูประบบราชการในเชิงการปฏิวัติวัฒนธรรมองค์กร อันเป็นผลให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่ได้รับการยอมรับจากข้าราชการบางส่วน กล่าวคือ การปฏิรูประบบราชการที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้ข้าราชการจำนวนมากเห็นว่าการปฏิรูประบบราชการที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2545 นั้น ยังคงมีแนวทางการปฏิบัติเหมือนเช่นเดิม

ดังที่สามารถพิจารณาได้จากผลสำรวจของสวนดุสิตโพลเรื่อง "ข้าราชการกับการปฏิรูประบบราชการ" (สวนดุสิตโพล, 7 กันยายน 2545) ระหว่างวันที่ 1 ถึง 7 กันยายน พ.ศ. 2545 พบว่ามีข้าราชการจำนวนร้อยละ 37.88 ที่คิดว่าจะยังคงปฏิบัติหน้าที่เหมือนเดิม และข้าราชการที่ตอบแบบสอบถามร้อยละ 42.02 เห็นว่าประชาชนคงจะไม่ได้รับประโยชน์ใดๆ จากการปฏิรูประบบราชการ

การครั้งนี้ เนื่องจากข้าราชการที่ให้บริการก็ชุดเดิม, ยังไม่มีคำสั่งที่ชัดเจนออกมา ฯลฯ และจากผลสำรวจนี้จึงย่อมบ่งชี้ถึงความล้มเหลวในการปฏิรูปวัฒนธรรมองค์กรได้ไม่น้อย อีกทั้งในขณะเดียวกันการดำเนินนโยบายรัฐที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติของข้าราชการและบุคลากรในหน่วยงานยังได้ส่งผลให้ข้าราชการเหล่านี้ปฏิเสธระบอบทักษิณ เช่น กรณีการปฏิบัติตามนโยบาย 30 บาท รักษาทุกโรคมีผลให้โรงพยาบาลรัฐจำนวนมากประสบปัญหาในด้านการดูแลรักษาผู้ป่วยที่ใช้บัตร 30 บาทของรัฐบาล เพราะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐไม่เพียงพอ กับยังประสบปัญหาด้านจำนวนบุคลากร และความพร้อมด้านอื่นๆ (สุจิตรา นิลเลิศ, 2544) จึงส่งผลให้เจ้าหน้าที่ทางด้านการแพทย์ในโรงพยาบาลรัฐหลายแห่งออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการดังกล่าว เช่น กรณีนายแพทย์อารักษ์ วงศ์วรชาติ ประธานชมรมแพทย์ชนบท รวมทั้งตัวแทนแพทย์อีก 50 คนได้ยื่นหนังสือให้กับนางสุดารัตน์ เกตุราพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ให้บริหารโครงการ 30 บาท ด้วยการจัดสรรงบประมาณให้โปร่งใสและรวดเร็ว สามารถเบิกจ่ายได้ทันที ไม่ต้องเป็นหนี้ค้าง รวมทั้งขอให้เปิดเผยข้อมูลและปัญหาต่าง ๆ จากการบริหารงานที่ผ่านมา (www.becnews.com, 20 พฤศจิกายน 2546) หรือในกรณีที่ม็อบกลุ่มแพทย์ในโรงพยาบาลจำนวนมากได้ออกมาประท้วงร่าง พ.ร.บ.ประกันสุขภาพ (สมาคมเภสัชชุมชนแห่งประเทศไทย, 2545) เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า มีกลุ่มวิชาชีพแพทย์ได้ออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลด้วยเช่นกัน เช่น กลุ่มแพทย์และพยาบาลของโรงพยาบาลรามาริบัติเพื่อประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยแพทย์พยาบาลและเจ้าหน้าที่ที่ทำงานในโรงพยาบาลรามาริบัติ ประมาณ 20 คนออกมาแถลงการณ์และมีเจตหมายเปิดผนึกที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขอให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ลาออกเพื่อเป็นการเสียสละเพื่อประเทศชาติเพราะปัญหาที่เกิดขึ้นขณะนี้อาจเกิดความรุนแรงได้ นอกจากนี้ได้รวบรวมรายชื่ออาจารย์แพทย์ คณะแพทย์กว่า 200-300 รายชื่อและเดินขบวนจากโรงพยาบาลไปที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อยื่นหนังสือให้กับเครือข่ายพันธมิตรประชาชนฯ เพื่อแสดงจุดยืน (ผู้จัดการออนไลน์, 15 มีนาคม 2549)

จากข้างต้นย่อมสรุปได้ว่า รัฐบาลประสบความสำเร็จในการปฏิรูประบบราชการเฉพาะในเชิงโครงสร้างเท่านั้น แต่ล้มเหลวในด้านการสร้างวัฒนธรรมองค์กรใหม่ อีกทั้งยังพบว่าข้าราชการจำนวนไม่น้อยที่ปฏิเสธการปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ จึงไม่อาจทำให้ พ.ต.ท.ทักษิณ สามารถสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคงในระบบราชการได้อย่างแท้จริง

ประการที่สาม การปิดกั้นการตรวจสอบการดำเนินนโยบายในโครงการต่างๆ และการใช้อำนาจด้านอื่นๆ ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประกอบกับเมื่อเกิดข่าวการทุจริตขึ้นอย่าง

สม่าเสมอ ได้ส่งผลให้ประชาชนบางกลุ่มเกิดความรู้สึกกลางแครงใจ และเมื่อกลุ่มที่ติดตามข้อมูลข่าวสารสม่าเสมอต่างพบว่า การทุจริตเหล่านี้เกี่ยวพันกับบุคคลในรัฐบาล ก็ส่งผลให้เกิดความไม่เชื่อมั่นและไม่พอใจรัฐบาลมากขึ้น (สยามรัฐเวบไซท์, 16 มิถุนายน 2548) จึงทำให้รัฐบาลนั้นขาดความชอบธรรมในการบริหารประเทศตามไปด้วย กล่าวคือ เมื่อเกิดข่าวการทุจริตขึ้น หรือเกิดเป็นประเด็นขึ้นในการอภิปรายไม่ไว้วางใจในสภาผู้แทนราษฎร ถึงแม้คณะรัฐมนตรีในรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ จะได้รับเสียงสนับสนุนผ่านได้ทุกครั้ง แต่ประชาชนจำนวนไม่น้อย กับสื่อมวลชนบางกลุ่มต่างก็แสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับคำตอบของรัฐมนตรีที่มีต่อข้อซักถามของฝ่ายค้าน เช่น ในจัดซื้อเครื่องตรวจจ้ระเบิดและวัตถุต้องสงสัย (CTX9000) โครงการทำอากาศยานสุวรรณภูมิ และในกรณีการคอร์รัปชันอื่นๆ อาทิ โครงการโรงไฟฟ้าและเหมืองแม่เมาะ โครงการเขื่อนปากมูล โครงการทางพิเศษบูรพาวิถี (สายบางนา - ชลบุรี) และโครงการสะพานสถิติ จ.บุรีรัมย์ ซึ่งเป็นข่าวอื้อฉาวเรื่องเงินค่าคอมมิชชันที่เกิดขึ้นระหว่างร้อยละ 10 - 30 ของมูลค่าโครงการ (สังคิด พิริยะรังสรรค์, 2549: 61) ล้วนเป็นประเด็นที่ทำให้ประชาชนบางกลุ่มได้รับทราบถึงภาพลักษณ์ด้านลบของรัฐบาลมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้รัฐบาลจะพยายามปิดกั้นองค์กรภาคประชาชนและกลไกในระบบการเมืองอื่นๆ ไม่ให้เข้ามาตรวจสอบการทุจริต และรวมไปถึงความพยายามในการเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สร้างข่าวอื่นกลบกระแส นำเสนอนโยบายใหม่ๆ และนำเสนอข้อมูลโจมตีฝ่ายตรงข้าม เป็นต้น แต่กระแสที่จับจ้องการทุจริตเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่เสมอ และไม่อาจลบล้างความเชื่อในประเด็นการทุจริตของรัฐบาลไปได้ ซึ่งย่อมมีส่วนทำให้เสียงสนับสนุนรัฐบาลลดน้อยลงตามไปด้วย เช่น พบว่า ผลความคิดเห็นจากประชาชนโดยทั่วไปใน www.panthip.com ในกระทู้ที่ถามว่า "นายกรัฐมนตรียืนยันว่าการจัดซื้อเครื่องตรวจวัตถุระเบิด CTX9000 ไม่มีการทุจริตรับสินบน คุณเชื่อหรือไม่" โดยจากผู้ตอบทั้งหมด 701 คน มีมากถึงร้อยละ 92.58 ที่เชื่อว่าเกิดการทุจริตขึ้นจริง เป็นต้น

นอกจากนี้ผลสำรวจของสวนดุสิตโพลเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่ติดตามข่าวการอภิปรายไม่ไว้วางใจนายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม) ได้สะท้อนให้เห็นว่า มีประชาชนจำนวนร้อยละ 55.75 ที่เห็นว่าหากได้เป็น ส.ส. จะไม่ยกมือไว้วางใจนายสุริยะ อีกทั้งประชาชนจำนวนร้อยละ 52.15 ยังเห็นว่า นายสุริยะ จึงรุ่งเรืองกิจ ไม่ควรดำรงตำแหน่งใดๆ ในคณะรัฐมนตรีอีกเลย (รักบ้านเกิดดอทคอม, 29 มิถุนายน 2548) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าประชาชนจำนวนมากที่ยอมรับว่ารัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ มีส่วนพัวพันต่อการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้น รวมทั้งยังไม่พอใจบุคคลในคณะรัฐบาลด้วย

ถึงแม้รัฐบาลจะอาศัยฐานอำนาจมติมหาชนจากผลการเลือกตั้งที่ได้คะแนนสนับสนุน 19 ล้านเสียง มาอ้างอิงถึงความชอบธรรมในการบริหารประเทศก็ตาม แต่เมื่อผลงานการบริหารราชการได้แสดงให้เห็นถึงการทุจริตในโครงการต่างๆ มากมาย ก็ย่อมทำให้ประชาชนสูญเสียความเชื่อมั่นและเกิดความไม่พอใจรัฐบาล ฐานอำนาจมติมหาชนดังกล่าวจึงไม่อาจที่จะค้ำจุนให้รัฐบาลสามารถรักษาเสถียรภาพได้อย่างมั่นคงเพียงพอ เพราะกระแสความไม่พอใจที่เกิดขึ้นสามารถผลักดันให้ประชาชนรวมตัวออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลได้ กระทั่งทำให้รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่สามารถธำรงรักษาระบบอภีร์ตรวจสอบจรรยาบรรณให้ดำรงอยู่ต่อไปในระยะยาวได้โดยง่าย

ประการสุดท้าย กระแสการต่อต้านจากกลุ่มผู้จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ (royalist) ทั้งนี้ กระแสข่าวการเมืองในช่วงระยะปลายสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร สมัยที่ 2 นั้นจะเห็นว่า พ.ต.ท.ทักษิณ มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงอำนาจบารมีที่คล้ายคลึงกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น กรณีการประกอบพิธีกรรมในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และกรณีการใช้คำพูดว่า “กระซิบข้างหู” ในรายการ นายกษ ทักษิณคุยกับประชาชน ผ่านทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 และสถานีวิทยุในเครือข่ายกรมประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ได้ทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดความรู้สึกไม่พอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

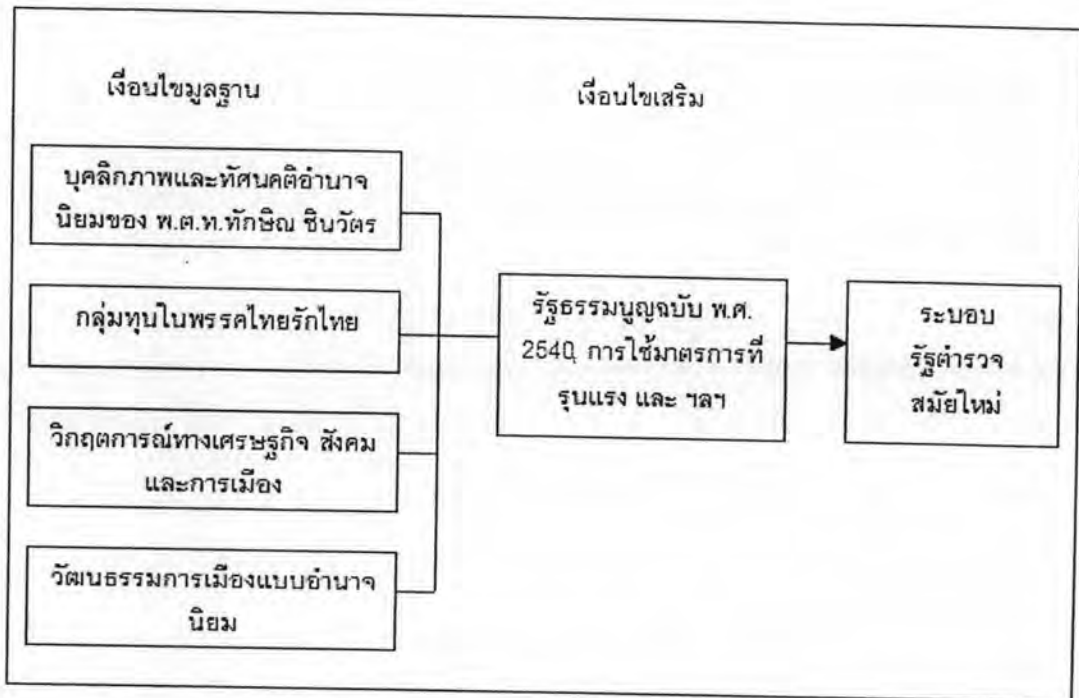
นอกจากนี้ หนังสือเรื่อง “พระราชอำนาจ” ของประมวล รุจนเสรี (2548ก) ได้มีส่วนผลักดันต่อการปลุกกระแสให้ประชาชนโดยทั่วไปให้เข้าใจถึงบทบาทและความสำคัญทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น ซึ่งถือเป็นการปลุกเร้ากระแสสนับสนุนการใช้พระราชอำนาจขององค์พระมหากษัตริย์ในกรณีต่างๆ มากขึ้นตามไปด้วย โดยสามารถพิจารณาได้จากกรณีของการแต่งตั้งข้าราชการระดับสูงของเหล่าทัพต่างๆ และกรณีคุณหญิงจรรยาพร เมณฑกา ผู้ว่าสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน เป็นต้น อีกทั้งในส่วนของประเด็นการสนับสนุนการถวายคืนพระราชอำนาจให้กับองค์พระมหากษัตริย์ถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงนัยความเชื่อและความศรัทธาที่มีอยู่สูงของประชาชนโดยทั่วไป และผลจากการที่พันธมิตรประชาชนฯ (สนธิ ลิ้มทองกุล และสโรชา พรอุดมศักดิ์, 2548) ได้ใช้ประเด็นนี้เป็นหนึ่งในแนวทางการเคลื่อนไหว นอกจากนี้จะประสานให้ขบวนการภาคประชาชนไทยในหลายๆ กลุ่มได้ผนึกกำลังเข้าร่วมในการต่อสู้กับรัฐบาลได้อย่างเป็นปึกแผ่นแล้ว ยังมีผลทำให้ภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ต้องสูญเสียไปอย่างมาก กระทั่ง พ.ต.ท.ทักษิณต้องออกมาแก้ข่าวดังกล่าวหลายครั้ง (Today Express รฟม., 23 พฤศจิกายน 2548: 1-7) ด้วยเหตุนี้ ถึงแม้ พ.ต.ท.ทักษิณ จะสร้างฐานอำนาจบารมีด้วยวิธีการต่างๆ แต่เมื่อประชาชนเล็งเห็นว่า นายกรัฐมนตรีพยายามสร้างภาพการใช้อำนาจหน้าที่และปฏิบัติการกิจที่

คล้ายคลึงกับการปฏิบัติตามพระจริยวัตรตามขนบธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ขององค์พระมหากษัตริย์ ประชาชนผู้จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ย่อมไม่อาจจะยอมรับและให้การสนับสนุนตัว พ.ต.ท.ทักษิณ เนื่องจากเห็นว่าพฤติกรรมดังกล่าวนี้เป็นการตีตัวเทียบเสมอเบื้องสูง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำสำหรับผู้ที่อยู่ใต้เบื้องพระยุคลบาท โดยถือว่าเป็นสิ่งที่ขัดกับขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย และหากพิจารณาถึงทัศนคติของประชาชนไทยส่วนใหญ่ต่างให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าวอย่างมาก ดังที่พบได้จากการให้ความเคารพต่อพระบรมฉายาลักษณ์และสัญลักษณ์ต่างๆ ขององค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ และเมื่อ พ.ต.ท.ทักษิณได้ประพฤติและปฏิบัติเช่นนั้น จึงย่อมเป็นแรงผลักดันให้ผู้จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์พร้อมที่จะออกมาเคลื่อนไหวต่อต้าน ซึ่งส่งผลกระทบต่อฐานอำนาจการเมืองของนายกรัฐมนตรี และมีผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ไม่วางรากฐานความศรัทธาที่เกี่ยวกับพันกับการรักษาระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ไว้ให้ยาวนานได้

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ยังไม่อาจสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ให้หยั่งรากลึกกลายเป็นสถาบันที่ยั่งยืนนานในอนาคตได้ เนื่องจากฐานอำนาจต่างๆ ของระบอบนั้นถูกทำลายจากสาเหตุหลายประการ อาทิ ความแตกแยกภายในพรรคไทยรักไทย การไม่ยอมรับของข้าราชการ ความไม่พึงพอใจของประชาชน และผู้ที่จงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีผลให้ประชาชนในหลายระดับ และหลากหลายสาขาอาชีพนั้นปฏิเสธความชอบธรรมในการบริหารประเทศของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ และแม้ว่ารัฐบาลจะพยายามใช้การตรวจตราและควบคุมสังคมเป็นวิธีการสำคัญประการหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาเหล่านี้ก็ตาม ก็ยังคงพบการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนว่าเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสถาปนาให้รัฐตำรวจให้ยั่งยืนได้

6.4 สรุปท้ายบทที่ 6

เมื่อพิจารณา "ระบอบทักษิณ" แล้วพบว่า มีลักษณะหลายอย่างที่สอดคล้องกับ "ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่" กล่าวคือ เป็นระบอบเผด็จการในภาพลักษณ์ประชาธิปไตย ซึ่งในภาพเงื่อนไขการสร้างระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ในสมัยรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2544 – 2549 จะพบว่า มีเงื่อนไขหลักๆ หลายประการที่ส่งอิทธิพลต่อการสถาปนารัฐตำรวจให้เกิดขึ้น ได้แก่ ลักษณะอำนาจนิยมของ พ.ต.ท.ทักษิณ บทบาทของกลุ่มทุนในพรรคไทยรักไทย วิกฤตการณ์ของประเทศ และวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยเอง ซึ่งล้วนสะท้อนให้เห็นว่าเป็นเงื่อนไขมูล-

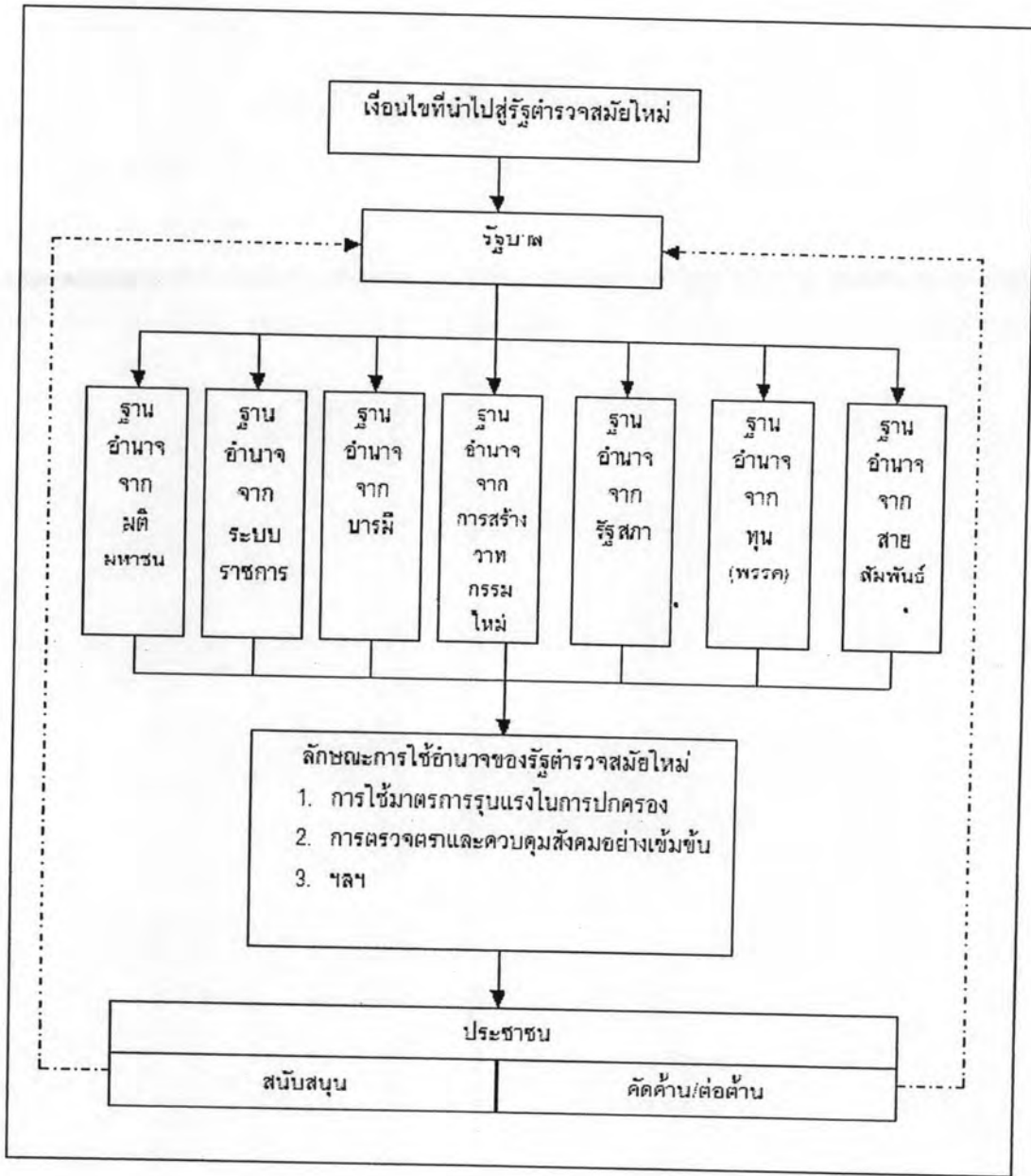
ภาพที่ 6 เงื่อนไขการสร้างระบบรัฐตำรวจสมัยใหม่ในรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. 2544 - 2549

ฐานที่รองรับระบอบการเมืองอำนาจนิยมนี้ อย่างไรก็ตามก็ปรากฏให้เห็นด้วยว่า ยังมีเงื่อนไขเสริมอื่นๆ อีก อาทิ ปัญหาบางประการในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน การใช้มาตรการความรุนแรง ลักษณะการตรวจตราและควบคุมสังคมอย่างเข้มข้น ฯลฯ ซึ่งมีส่วนผลักดันให้รัฐบาลได้ถลำลึกเข้าสู่ระบบรัฐตำรวจสมัยใหม่มากขึ้นเรื่อยๆ ดังที่สามารถทำความเข้าใจได้จากกรณีที่รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้สร้างให้นายกรัฐมนตรีมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็งเพื่อให้สามารถบริหารประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ขณะเดียวกันกลับกลายเป็นดาบสองคมที่เอื้อประโยชน์ต่อพระราชเผด็จการให้ใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจตราและควบคุมสังคมอย่างรัดตึง ที่ปรากฏให้เห็นได้จากการประกาศสงครามยาเสพติด การปราบปรามผู้มีอิทธิพล และการแก้ไขปัญหาคาใจ เป็นต้น

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในช่วงรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ก็พบว่า แม้จะมีการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนในระดับรากหญ้าเกิดขึ้นอยู่เรื่อยๆ ทั้งขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมและด้านวิชาชีพ ประกอบกับเกิดประเด็นการเมืองเรื่องการขาดจริยธรรมของนายกรัฐมนตรีก็ส่งผลต่อพัฒนาการให้ขบวนการภาคประชาชนทั้งหลายร่วมกันผนึกกำลังในการต่อต้านรัฐบาลมากขึ้น เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย แต่ขณะเดียวกันก็พบว่ารัฐบาลพยายามที่จะผลักดันให้ประชาชนสวมบทบาทเป็นเพียงผู้ตามที่ไม่ควรเข้ามา

ส่วนร่วมกับการตัดสินใจของรัฐ จึงทำให้ภาพลักษณ์ของขบวนการภาคประชาชนมีนัยความ เป็นปรปักษ์ต่อรัฐ และถึงแม้รัฐบาลพยายามสร้างวาทกรรมแบ่งแยกประชาชนออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่สนับสนุน และกลุ่มที่เป็นฝ่ายต่อต้าน รวมทั้งยังใช้นโยบายการปราบปรามเป็นทางออก เพื่อแก้ไขปัญหาและกดดันขบวนการภาคประชาชนให้สลายไปในหลายๆ ครั้ง และสร้างฐาน อำนาจอื่นๆ ขึ้นมา ได้แก่ มติมหาชนที่เกิดจากนโยบายประชานิยม, ระบบบริหารราชการ, บารมี ของ พ.ต.ท.ทักษิณ, การสร้างวาทกรรมบริหารประเทศใหม่, รัฐสภา และทุน เป็นต้น แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ ภาคประชาชนบางกลุ่มกลับใช้ปรากฏการณ์การเมืองหลายๆ ครั้งเป็นเหตุผลใน การอ้างอิงเพื่อสร้างเครือข่ายต่อต้านการใช้อำนาจและการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ที่มีผลต่อ การกีดกันฐานอำนาจต่างๆ ที่รัฐบาลพยายามสร้างขึ้นมา จึงทำให้ภาคประชาชนยังคงสามารถ รักษาพื้นที่ในประชาสังคมอยู่ได้ และบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในแบบของ การเผชิญหน้าภายใต้ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่นี้ ตัวอย่างที่ชัดเจนของการทำทลายจากภาคประชา ชน ก็คือ การกดดันของกลุ่มพันธมิตรประชาชนฯ ที่ส่งผลให้ พ.ต.ท.ทักษิณ ตัดสินใจยุบสภาเมื่อ วันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2549 และแม้ พ.ต.ท.ทักษิณจะไม่ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตาม ข้อเรียกร้อง แต่ก็ชี้ให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนที่มาจากการฉีกกำลังกัน ของหลายๆ องค์การก็มีอิทธิพลเพียงพอต่อการสั่นคลอนของเสถียรภาพรัฐบาลได้ ฉะนั้น รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ จึงไม่สามารถปิดกั้นพื้นที่ทางการเมืองของภาคประชาชนได้ทั้งหมด

ดังนั้น จากที่กล่าวมาทั้งหมดย่อมทำให้เห็นถึงภาพระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีลักษณะดังนี้

ภาพที่ 7 ระบอบรัฐตำรวจสมัยใหม่ในรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พ.ศ. 2544-2549